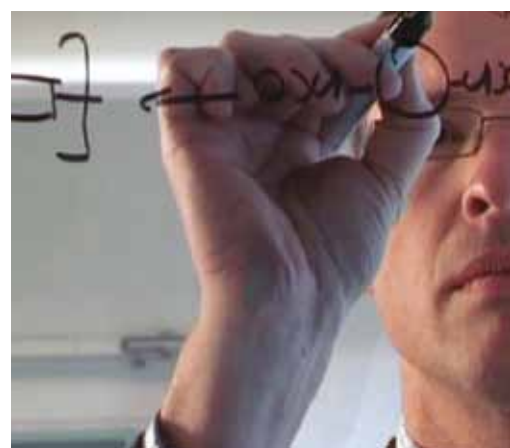
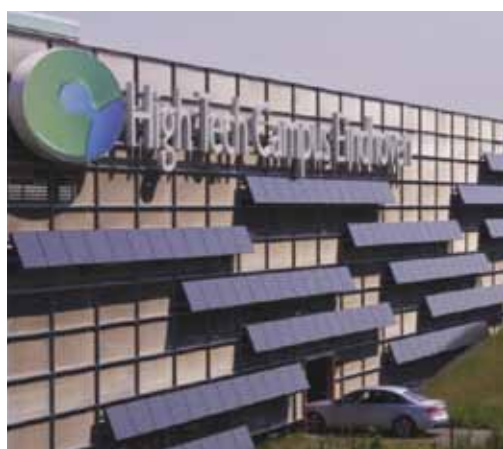
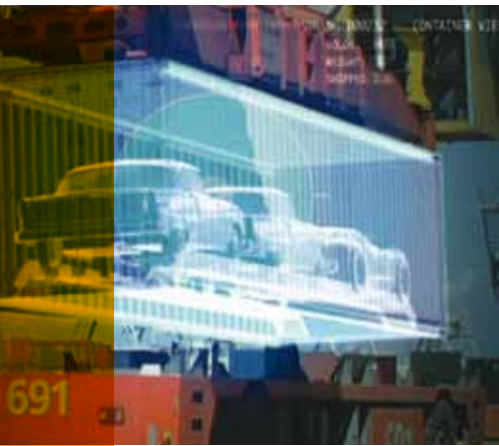

Nederland 2020: terug in de top 5

De economische agenda:
Innovatief, Internationaal, Involverend

Nederland 2020: terug in de top 5

De economische agenda:
Innovatief, Internationaal,
Involverend

19 april 2010
Wergroep Concurrentiekracht
Innovatieplatform

innovatieplatform

www.innovatieplatform.nl
www.nederlanddenkgroot.nl

Voorwoord

Al jaren hebben we de ambitie om Nederland naar de top 5 van duurzame kennis-economieën in de wereld te brengen. Daar is een gerichte agenda voor nodig die nu voor u ligt.

Het halen van de top 5 – we staan nu op plaats 10 – kreeg recent Kamerbrede steun.¹ Nederland heeft de omslag naar een kenniseconomie weliswaar ingezet, maar is nog niet in staat geweest deze in volle omvang te realiseren. Ons land heeft vele sterke economische sectoren, maar onze concurrentiekracht staat onder toenemende druk door wereldwijde trends als globalisering, vergrijzing en energietransitie. Bovendien is de economische crisis zeker nog niet voorbij en de economische macht zal richting Azië verschuiven. Dit treft onze werkgelegenheid, onze welvaart en ons welzijn. En het treft de toekomst van onze kinderen en kleinkinderen.

Wij maken ons als leden van het Innovatieplatform, en als betrokken Nederlanders, daarom zorgen over de toekomst van Nederland. Om deze reden hebben wij een economische agenda gemaakt die de concurrentiekracht van ons land voor de komende tien jaar moet versterken. Wij dagen iedereen uit groot te denken. Bij dit rapport verschijnt ook een video: Denk Groot! Wij adviseren de politiek om vergaande en weloverwogen hervormingen door te voeren en gericht te investeren in verbetering van onderwijs, onderzoek, innovatie en ondernemerschap en in het gericht aantrekken van internationale bedrijven. Hierdoor zal Nederland zijn verdienvermogen versterken waardoor burgers werk behouden, ons sociale stelsel betaalbaar blijft en we de stijgende kosten van vergrijzing en energietransitie op kunnen vangen.

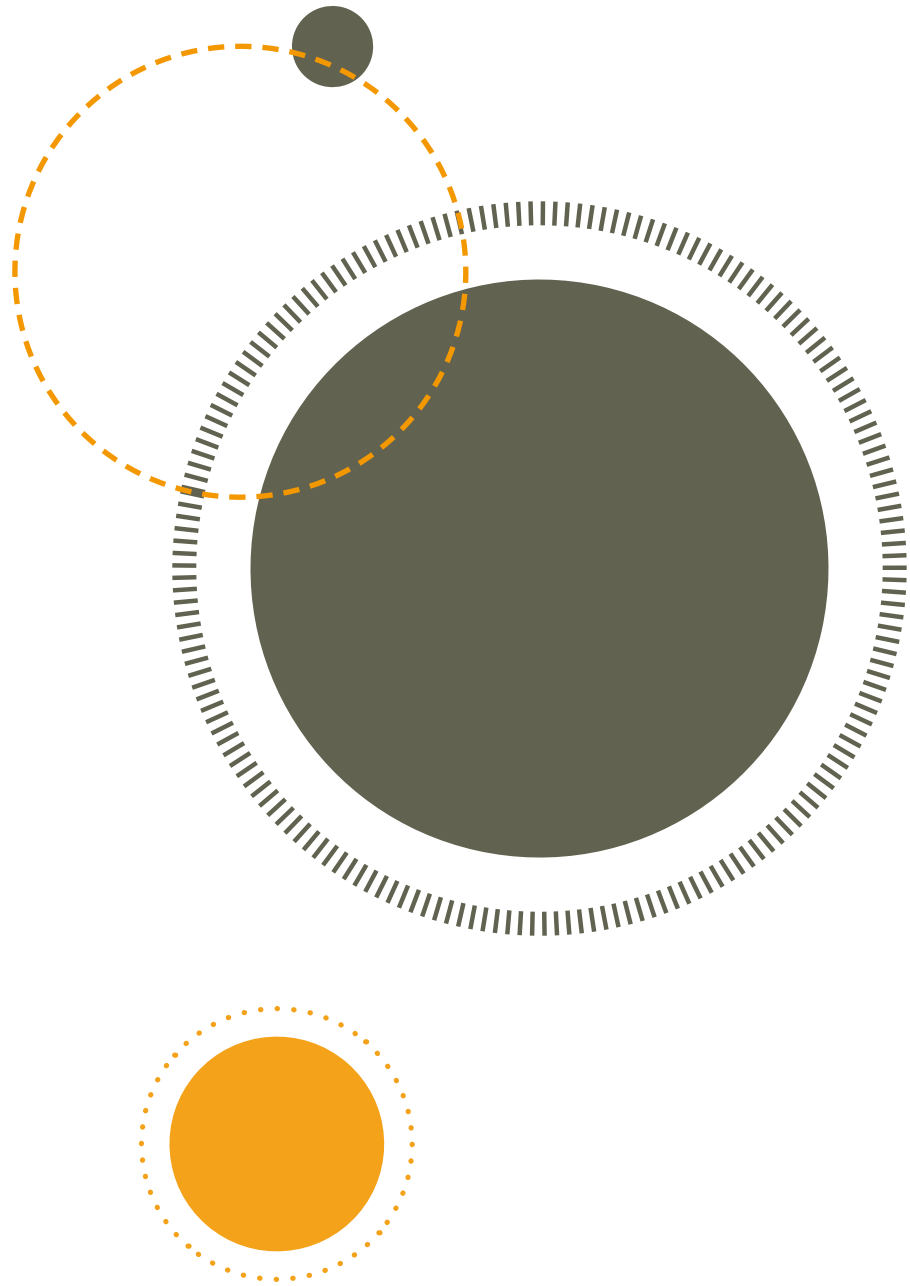
Deze economische agenda geeft hiermee voor Nederland invulling aan de Europa 2020 strategie, die de landen van de Europese Unie moet transformeren in een groenere en innovatieve economie die sociaal welzijn hoog in het vaandel houdt.

Wij bedanken de honderden vertegenwoordigers van kennisinstellingen, instituties en bedrijven en mensen uit andere delen van de samenleving die ons hebben geholpen bij het opstellen van deze economische agenda.

Wij wensen u veel plezier met het lezen van deze visie op Nederland in 2020, maar bovenal hopen wij u aan te zetten deze economische agenda in de komende jaren mede vorm te geven en uit te voeren.

De leden van de werkgroep Concurrentiekracht,
Wiebe Draijer (McKinsey & Company)
Marjan Oudeman (Corus)
Alexander Rinnooy Kan (Sociaal Economische Raad)
Feike Sijbesma (DSM)
Claudia Zuiderwijk (Tergooi Ziekenhuizen)

¹ Motie Hamer (2009). Kamerstukken 32123-10 en 27406-153

Inhoudsopgave

Samenvatting	07
Inleiding	10
 1 Concurrentiekracht onder druk	12
 2 Sterkten van Nederland	24
 3 Knelpunten van Nederland	30
 4 Visie voor een sterker Nederland in 2020	40
 5 Aanbevelingen	46
5.1 Modern industriebeleid	49
5.2 Internationale bedrijven en export	57
5.3 Een ondernemende cultuur	61
5.4 Een innovatieve dienstensector	65
5.5 Een excellente onderwijs- en kennisinfrastructuur	69
5.6 Een flexibele arbeidsmarkt waarin iedereen participeert	73
5.7 Een faciliterende en stimulerende overheid	77
5.8 Een superieure basisinfrastructuur	81
 6 Verandering realiseren	82
Deelnemers aan bijeenkomsten	88
Gebruikte afkortingen	94
Literatuurlijst	95
Colofon	100

modern industriebeleid - in
ernationale bedrijven en ex
ort - ondernemende cultuur
nnovatieve dienstensector
xcellente onderwijs en ker
hisinfrastructuur - flexibele
beidsmarkt waarin iedere
participeert - superieure b
sinfrastructuur - faciliteren
e en stimulerende overhei

Samenvatting

De Nederlandse economie moet versneld veranderen om de concurrentiekracht te versterken. In 'Nederland 2020: terug in de top 5 – *De economische agenda: Innovatief, Internationaal, Involverend*' kiest het Innovatieplatform voor modern industriebeleid.

Het realiseren van ambitieuze groei is uitdagend maar noodzakelijk. De Nederlandse concurrentiekracht staat nu onder druk. De economische en politieke balans verschuift naar Azië, ons gas en de grondstoffen op aarde raken op. De economische crisis heeft een forse impact op burgers, overheid, financiële instellingen en bedrijven. Bovendien zullen de kosten in de komende jaren stijgen door vergrijzing, meer zorg en door de omschakeling naar een meer duurzame samenleving.

Nederland heeft een sterke basis. We hebben een aantal mondiaal sterke, innovatieve sectoren, de sleutelgebieden, die 3,5% per jaar groeien. We hebben een goed ontwikkelde dienstensector die 70% van onze economie vertegenwoordigt. Veel internationale bedrijven zijn in Nederland gevestigd en ons land exporteert relatief veel.

Tegelijkertijd is er een aantal forse knelpunten: Nederlandse bedrijven investeren relatief weinig in research & development (R&D), er zijn weinig snelgroeiende bedrijven en we hebben een te weinig ondernemende cultuur. Daarnaast is er te weinig focus en regie in onderwijs en onderzoek en zijn er zorgen over de kwaliteit van onderwijs. Ook is onze werkweek gemiddeld de kortste in Europa. Ten slotte komen grote projecten nauwelijks meer van de grond, doordat we vast dreigen te lopen in onze eigen wet- en regelgeving en door de grote hoeveelheid bestuurslagen.

Het Centraal Planbureau (CPB) verwacht 1¼% groei per jaar van het bruto binnenlands product (BBP) voor 2011–2015 bij "neutraal beleid". Een volledige en succesvolle uitvoering van deze agenda kan een extra BBP-groei opleveren van 0,5% tot 1% per jaar boven de CPB voorspelling en nog meer in de periode daarna aangezien de effecten van de door ons voorgestelde ingrijpende maatregelen, zoals extra investeringen in onderwijs en onderzoek, pas op lange termijn in economische groei zichtbaar zullen zijn. Volgens de werkgroep Concurrentiekracht van het Innovatieplatform, zal het door het CPB verwachte groeipad lastig te realiseren zijn, door de impact van de hierboven beschreven langetermijn trends en knelpunten van de Nederlandse economie. Uitvoering van onze economische agenda resulteert in een structurele versterking van de economie, waardoor het groeipad op korte termijn meer zeker is en op de lange termijn zelfs hoger uit kan komen dan is voorspeld.

Een derde van deze BBP-groei kunnen we invullen door meer uren te werken, in het bijzonder ouderen, allochtonen en vrouwen. Die groei van arbeidsparticipatie brengt ons tot op het niveau van bijvoorbeeld Zweden, maar nog onder dat van de VS en Japan. Tweederde komt door productiviteitsverhoging en dat brengt ons op het historische niveau van de beste OECD-landen.

Met vertegenwoordigers uit onderwijs, onderzoek, bedrijfsleven en overheid hebben we een toekomstvisie ontwikkeld voor een fundamentele versterking van de Nederlandse economie in 2020: Nederland als innovatief, internationaal georiënteerd en involverend land.

Om deze visie te realiseren en zo onze economische basis structureel te versterken, hebben we vier aanbevelingen:

Modern industriebeleid. Nederland bouwt verder op die terreinen waarin het excelleert: High Tech Systemen en Materialen, Flowers & Food, Water, Chemie en de Creatieve Industrie.

- Intensiveer de sleutelgebiedenaanpak: investeer minimaal 50% van de rijksbrede programmatische innovatiegelden in huidige sleutelgebieden en creëer mogelijkheden voor toekomstige groeigebieden zoals duurzame energie en producten en diensten voor een vergrijzende bevolking
- Verhoog in lijn met de eerder door ons uitgebrachte Kennisinvesteringsagenda (KIA), de publieke investeringen in onderwijs, onderzoek, innovatie en ondernemerschap, oplopend tot 6 miljard euro extra per jaar in 2020. Een aantal grote kennisintensieve bedrijven geeft aan dat als het toekomstig kabinet langjarige zekerheid biedt over de terreinen waarop het innovatie wil ondersteunen, dat ook de bereidheid van het bedrijfsleven zal vergroten om (langjarig) te investeren in R&D in Nederland. Door extra investeringen van bedrijfsleven en overheid gezamenlijk, kunnen in de komende kabinetsperiode de R&D inspanningen stijgen van de huidige 1,8% van het bruto binnenlands product naar 2,5%. Daarmee komen we op koers voor de Europa 2020-doelstelling van 3%
- Breng meer focus, samenhang en regie in het innovatie- en onderzoeksbeleid en creëer sterkere toppen in onderwijs en onderzoek door differentiatie en taakverdeling tussen kennisinstellingen te bevorderen
- Versterk de ontwikkeling van vijf tot zes onderscheidende innovatiecampussen van internationale allure
- Ontwikkel grootschalige innovatieproeftuinen met de overheid als launching customer op thema's als zorg, mobiliteit en duurzaamheid

Internationale bedrijven en export. Nederland verdient in de toekomst een groter deel van de welvaart aan internationale bedrijven die zich hier vestigen en aan de toegenomen export naar de nieuwe markten en Europa.

- Werf 100 grote bedrijven die zich hier willen vestigen en die goed aansluiten bij onze sterkten, de sleutelgebieden, door de aantrekkelijkheid van Nederland als vestigingsplaats te versterken voor kennisintensieve globale bedrijven en nieuwe globale spelers uit Azië en de opkomende markten
- Trek gericht internationaal talent aan
- Versterk de branding van Nederland

Een ondernemende cultuur. Ondernemerschap krijgt een nieuw elan en veel meer mensen dan nu voelen zich aangetrokken tot het starten en laten doorgroeien van een eigen bedrijf. Ook groeien meer bedrijven uit tot internationale spelers.

- Bevorder initiatieven en veranker ondernemerschap in onderwijsprogramma's van het primair, voorgezet en middelbaar (beroeps)onderwijs
- Verminder de administratieve lastendruk voor ondernemers: ga uit van het high trust principe en differentieer regelgeving voor bedrijven zodat kleine en snelgroeiende ondernemers sneller personeel in vaste dienst kunnen nemen
- Stel geen extra nationale eisen aan financiële instellingen voor kapitaalratio's bovenop de Europese regelgeving

Een innovatieve dienstensector. Een actieve en sterk groeiende dienstensector, die in combinatie met de maakindustrie in sleutelgebieden en zelfstandig, bijdraagt aan toegevoegde waarde en export.

- Versterk de kennisinfrastructuur op het terrein van diensteninnovatie: haal internationaal toptalent (bijv. uit de VS) naar Nederland, intensiveer de samenwerking met andere Europese landen om de kennisopbouw te versnellen en creëer betere opleidingen op HBO-instellingen en universiteiten die zich specialiseren in diensteninnovatie, in samenwerking met het bedrijfsleven
- Neem belemmeringen weg: ga soepeler om met 24 uur/7 dagen dienstverlening en verbeter het vestigingsbeleid
- Stimuleer de export van diensten door bijvoorbeeld sectorbundeling

Een viertal belangrijke **randvoorwaarden** ondersteunt ons verdienvermogen in 2020:

Een excellente onderwijs- en kennisinfrastructuur. In de komende kabinetsperiode moet minstens 1 miljard euro extra per jaar geïnvesteerd worden in onderwijs. Verbeter de lerarenopleidingen en zorg zo voor topdocenten voor de klas. Ga schooluitval tegen door meer diversiteit in leerroutes die zijn toegesneden op het individu, grijp in bij de 10% slechtst presterende scholen. Breid de vakcolleges, een initiatief binnen het VMBO/MBO om leerlingen op te leiden tot vakman/vakvrouw door middel van veel praktijklessen, verder uit.

Een flexibele arbeidsmarkt waarin iedereen participeert. Benut al het talent en zorg er voor dat degenen die nu minder actief zijn op de arbeidsmarkt – vrouwen, 55-plussers en allochtonen – meer willen en kunnen gaan werken (bijv. door flexibele kinderopvang). Verleng het werkzame leven tot voorbij de 65 jaar. Bied meer scholing aan in combinatie met korte maar hogere werkloosheidsuitkeringen. Verhoog de arbeidsproductiviteit door een Leven Lang Leren, prestatie management en prestatiebeloning.

Een superieure basisinfrastructuur. Blijf investeren in de kwaliteit van de infrastructuur om de bereikbaarheid van de Randstad te vergroten en de fileproblematiek aan te pakken. Ontwikkel duurzame energie en verken kernenergie als alternatief, want de beschikbaarheid van goedkope energie is uiterst belangrijk voor onze maakindustrie.

Een faciliterende en stimulerende overheid. Verbeter de operationele uitvoering bij de overheid om zo naast besparingen ook een grotere waardering bij burgers te krijgen. Communiceer transparant over eigen prestaties en doelen. Versnel besluitvorming en uitvoering rondom grootschalige projecten en verken de vereenvoudiging van de opzet en structuur van de overheid (bijv. minder bestuurslagen). Controleer leraren, verpleegkundigen en hulpverleners achteraf op kwaliteit in plaats van het vooraf voldoen aan procedurele eisen; ze zijn nu te veel tijd kwijt aan bureaucratie.

Wij roepen het volgend kabinet op om deze visie voor de Nederlandse economie met een helder plan van aanpak en met een breed draagvlak uit te werken en in te voeren. Wij dagen uit om groot te denken.

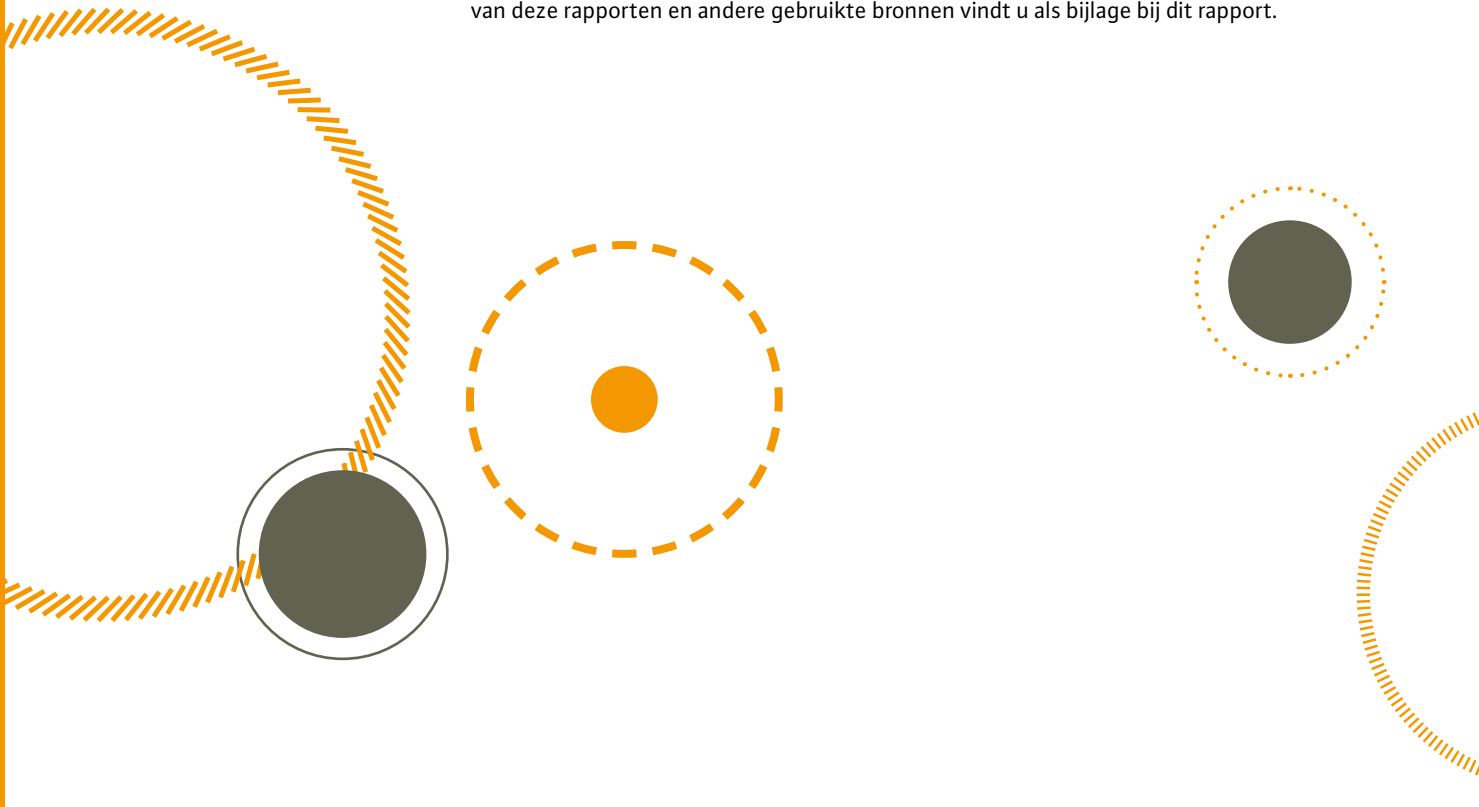
Inleiding

De Nederlandse economie staat onder druk. We zijn weliswaar een rijk en welvarend land, maar onze internationale positie is niet vanzelfsprekend. De noodzaak om nu de koers van de Nederlandse economie te veranderen is onder druk van de economische crisis en mondiale trends als globalisering, energietransitie en vergrijzing, urgenter dan ooit. Daarom brengt de werkgroep Concurrentiekracht van het Innovatieplatform deze visie op *'Nederland 2020: terug in de top 5'* uit.

Wij zijn niet de enigen die de urgentie tot verandering zien. In samenspraak met honderden mensen en vertegenwoordigers van diverse instellingen, bedrijven en instituties hebben wij de noodzaak voor veranderingen getest en onze toekomstvisie voor Nederland in de komende 10 jaar ontwikkeld. Met hen hebben we aanbevelingen opgesteld voor bedrijven, overheid, kennisinstellingen en de samenleving. Die staan in de economische agenda die voor u ligt. Wij ondervonden brede steun voor deze visie. Een visie die ook goed aansluit bij de nieuwe strategie voor de Europese Unie in 2020 om Europa groener, innovatiever en sociaal te maken.

We hebben er voor gekozen de noodzakelijke veranderingen op hoofdlijnen aan te geven. Invulling en afstemming kunnen en zullen in de komende maanden, in de aanloop naar een nieuw kabinet, gedaan moeten worden door beleidsmakers, vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers, instellingen en betrokken burgers. Wij hebben met het opstellen van deze economische agenda onze bijdrage willen leveren aan het debat over een goede toekomst voor Nederland.

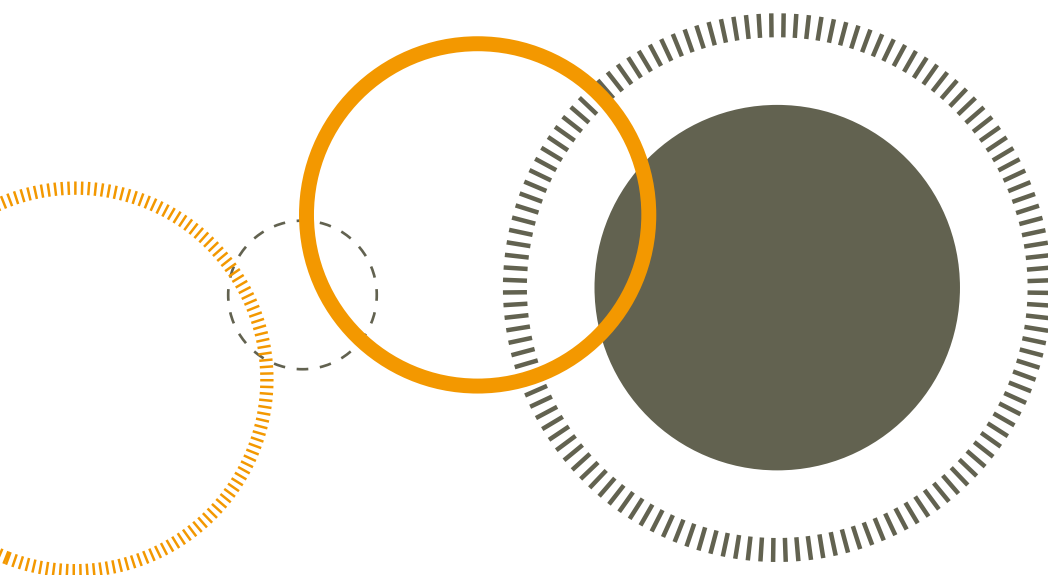
In deze toekomstvisie bouwen we voort op een lange reeks van initiatieven en perspectieven die het Innovatieplatform over de afgelopen drie jaar heeft ontwikkeld om de innovatie- en concurrentiekracht van Nederland te verbeteren. Een overzicht van deze rapporten en andere gebruikte bronnen vindt u als bijlage bij dit rapport.

Wat treft u in deze economische agenda voor Nederland aan?

1. Het eerste hoofdstuk beschrijft hoe, door wereldwijde trends, onze concurrentiekracht onder druk staat. Trends die ook kansen opleveren voor Nederland.
2. Hoofdstuk 2 laat de sterkten van Nederland zien, sterkten waarop we de toekomststrategie kunnen bouwen.
3. De Nederlandse economie kent knelpunten die een verbetering van onze concurrentiepositie in de weg staan en opgelost moeten worden. We sommen ze op in het derde hoofdstuk.
4. Visie voor een sterker Nederland in 2020 is het onderwerp van het vierde hoofdstuk. We beschrijven hoe Nederland zijn verdienvermogen kan versterken en welke randvoorwaarden dit mogelijk maken.
5. Aanbevelingen. Dit hoofdstuk bevat een uitgebreide beschrijving van het pakket van aanbevelingen dat nodig is om onze visie '*Nederland 2020: terug in de top 5*' te realiseren. Het pakket verbetert de concurrentiekracht van ons land fundamenteel.
6. Veranderingen realiseren. Het laatste hoofdstuk geeft aan hoe je de fundamentele veranderingen voor een betere toekomst in Nederland op gang kan brengen. Daarin beschrijven we ook een aantal voorbeelden uit andere landen.

In aanvulling op dit rapport is een document met analyses en onderbouwing van deze economische agenda verschenen, evenals de video 'Denk Groot: toekomstvisie Nederland 2020' en een onderzoek dat in opdracht van het Innovatieplatform is uitgevoerd naar innovatie in diensten. Deze zijn via de website van het Innovatieplatform beschikbaar, www.innovatieplatform.nl.

1 Concurrentiekracht onder druk

Onze traditioneel sterke positie in de wereld is geen statisch gegeven. Nederland stond in de top 3 van de ranglijst van het World Economic Forum, maar is daarna fors gezakt. Deze zogeheten Global Competitiveness Index (zie kader p. 16) is een indicator van de kracht van onze economie. Na een aanvankelijke stijging van plaats 10 naar 8 in 2008 is Nederland door de financiële crisis weer gezakt naar de tiende plaats in 2009 (zie figuur 1). Onze concurrentiekracht staat onder druk door vier wereldwijde trends: (1) globalisering en het verschuiven van de economische en politieke machtsbalans naar Azië, (2) fossiele brandstoffen en grondstoffen die opraken, (3) de impact van de economische crisis op overheid, financiële instellingen en bedrijven en (4) de vergrijzing en structureel stijgende kosten door een toenemende zorgvraag. Deze trends kunnen en moeten we ook aangrijpen als een kans om in Nederland veranderingen door te voeren, die ons verdienvermogen structureel versterken.

Figuur 1. Nederland haalt de top 5 van de GCI ranking nog niet

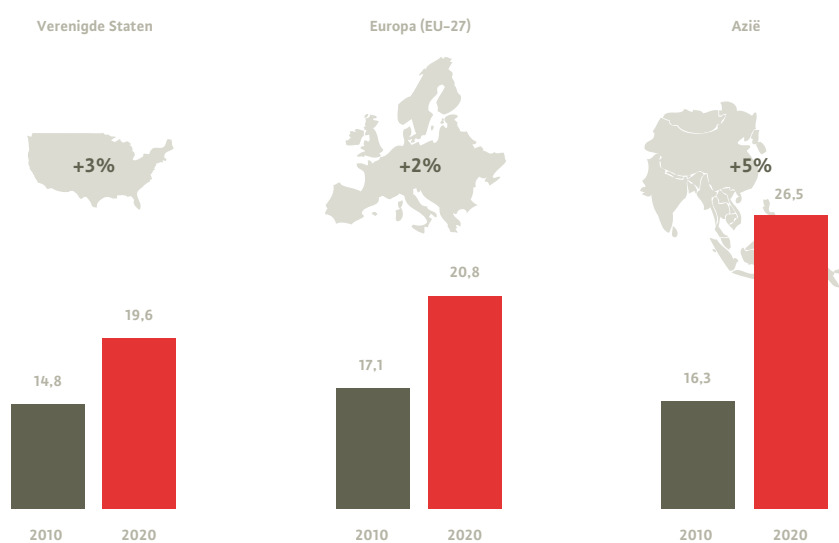
Bron: World Economic Forum, Global Competitiveness Index

Globalisering, economische macht verschuift naar Azië

De economische en politieke balans verschuift naar Azië. De BBP-groei tot 2020 is in Azië naar verwachting 5% per jaar (versus 2% jaarlijkse groei in de Europese Unie), waarmee dit continent de Europese en Amerikaanse economieën ruimschoots zal inhalen (zie figuur 2).² Ook neemt in Azië het aantal hoogopgeleide medewerkers en internationaal opererende ondernemingen sneller toe. Dit betekent een verschuiving van handel, werkgelegenheid en kennis naar Azië en een relatieve verzwakking van de Nederlandse concurrentiepositie. De kans die globalisering biedt, is het sterker positioneren van Nederland als de toegangspoort naar de Europese markt voor wereldwijd opererende bedrijven. Dat kan door gericht nieuwe samenwerkingsrelaties aan te gaan met internationale bedrijven, handelspartners en overheden uit opkomende economieën. Onze gunstige geografische positie, goede transportinfrastructuur (voor goederen en data), open internationale cultuur, hoog opgeleide beroepsbevolking, gunstig fiscaal klimaat en handelservaring maken van ons land de ideale verbindingsschakel met andere Europese markten. Daarnaast bieden de opkomende economieën kansen voor een verdere toename van export.

Figuur 2. De economische en politieke balans verschuift naar Azië

BBP, Biljoen US Dollar, niveau 2010 reële groei excl. inflatie

Bron: Global Insight

Onze huidige concurrentiekrachtpositie

De centrale ambitie is om Nederland terug te krijgen in de mondiale top 5 van duurzame kenniseconomieën. Een ambitie die recent Kamerbrede steun kreeg.³ Het World Economic Forum heeft een index ontworpen als maatstaf voor de concurrentiekracht: de Global Competitiveness Index (GCI). De positie op deze lijst is een indicator van de kracht van onze economie. Nederland staat hierin op dit moment tiende. Nederland doet het internationaal gezien niet slecht op het gebied van concurrentiekracht, maar de in dit hoofdstuk genoemde mondiale trends maken duidelijk dat de top 5 nog niet binnen handbereik is.

Nederland scoort op een aantal punten erg sterk (bijv. internetgebruikers en anti-monopoliebeleid), maar loopt op belangrijke aspecten van innovatie (onderzoeksuitgaven en patentaanvragen door bedrijven, overheidsinkopen van high tech producten), onderwijs (onderwijsuitgaven) en arbeidsmarkt (rigiditeit van de arbeidsmarkt) volgens de Global Competitiveness Index sterk achter op de wereldtop (zie figuren 3 en 4).

Figuur 3. Nederland heeft als doelstelling bij de top vijf meest concurrerende economiën te horen, maar staat op dit moment tiende

Global Competitiveness Index '09 - '10

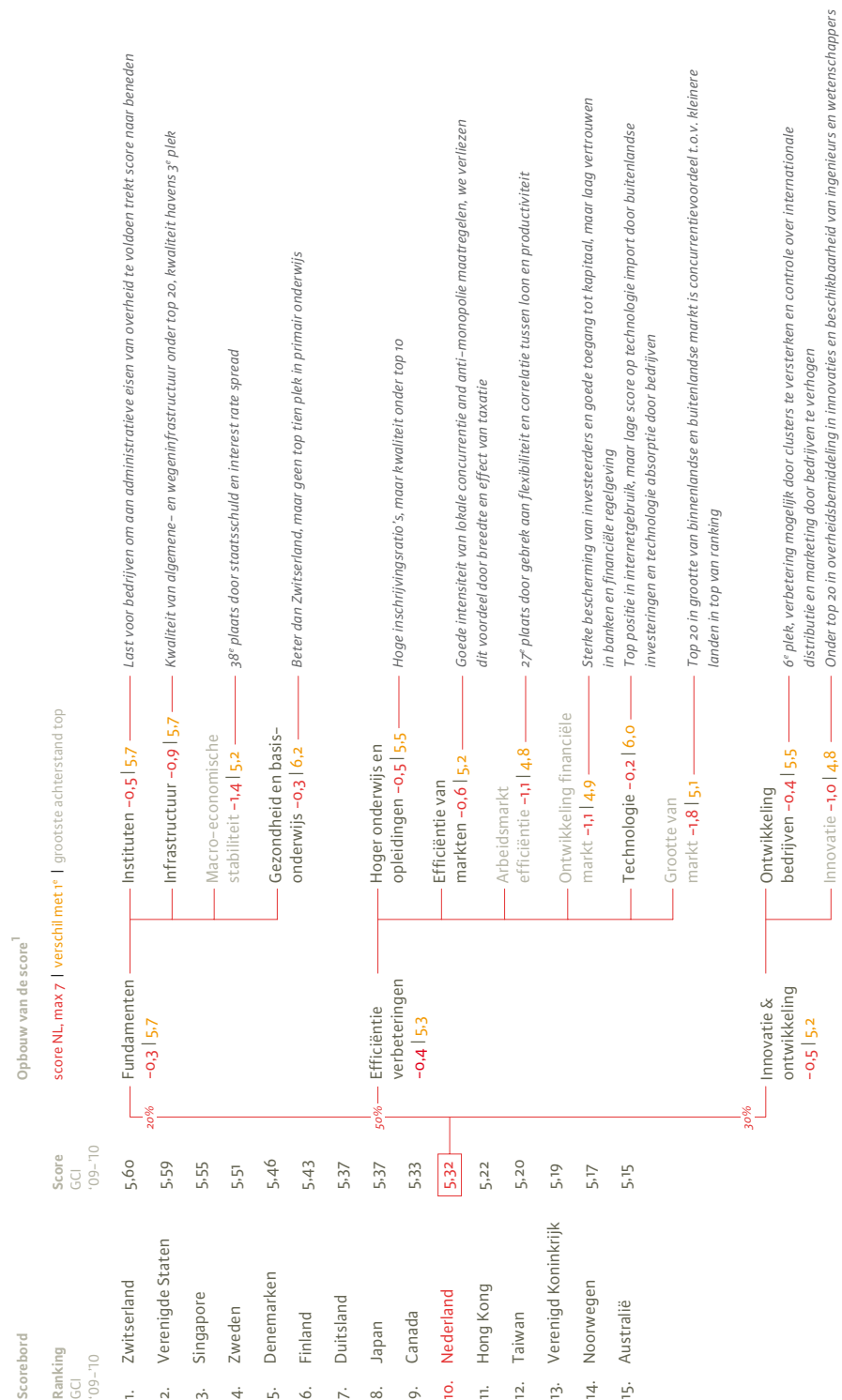
Scorebord Global Competitiveness Index	Categorieën waarin Nederland bij de beste 5 hoort	Categorieën waarin Nederland het meest verschilt met de nummer 1 Gewogen naar effect op totale score ¹
1. Zwitserland	1. – Aantal internetgebruikers – Anti-monopolie beleid	Innovatie – Aantal patenten – Overheidsinkopen van hightech producten
2. Verenigde Staten		
3. Singapore	2. – Inflatie (laag)	
4. Zweden	3. – Kwaliteit haveninfrastructuur – Aantal PC's – Breedband internetgebruikers	Arbeidsmarkt – Rigiditeit van arbeidsmarkt 2 – Link betaling en productiviteit – Deelname van vrouwen
5. Denemarken		
6. Finland		
7. Duitsland	4. – Inschrijvingsratio's secundair onderwijs – Beschikbaarheid van onderzoek en opleidingsfaciliteiten	Onderwijs – Onderwijsuitgaven – Inschrijvingsratio hoger onderwijs
8. Japan		
9. Canada		
10. Nederland	5. – Intensiteit lokale concurrentie – Invoer- en uitvoerrechten (laag)	Andere – Bescherming van investeerders – Rechten van leners en lening-verstrekkers
11. Hong Kong		
12. Taiwan		
13. Verenigd koninkrijk		
14. Noorwegen		
15. Australië	<i>stijging t.o.v. 2001</i> <i>daling t.o.v. 2001</i>	

¹ Het beste land evenaren in deze categorieën verkleint het totale scoreverschil met Zwitserland met meer dan 8% en dan zouden we 1^e zijn
² Score van 0-100 – combinatie van moeilijkheid om arbeidskrachten aan te nemen en te ontstaan en inflexibiliteit van werkkuren

Bron: World Economic forum, Global Competitiveness Index 2009-2010

Figuur 4. Top 5 GCI: gedetailleerde opbouw van de score

Global Competitiveness Index '09 - '10

¹ Grootste weegfactoren voor scores per thema bij meest ontwikkelde landen

Bron: World Economic forum, Global Competitiveness Index 2009-2010

Grondstoffen schaarser, ons gas raakt op

Nederland is sterk afhankelijk van fossiele brandstoffen, bovendien raakt onze eigen voorraad gas en olie op korte termijn op. Met de inkomsten uit de verkoop van onze fossiele brandstoffen hebben wij decennia lang onze economie extra impulsen kunnen geven.

De omslag naar duurzame energie verloopt in vergelijking met andere Europese landen traag: het aandeel groene energie in Nederland is nu nog beperkt tot 3,4%. Ook de resulterende toenemende afhankelijkheid van energie-import verslechtert onze concurrentiepositie. De beschikbaarheid van goedkope energie is van groot belang voor onze chemie en materialenindustrie. Bovendien worden brandstoffen en andere grondstoffen ook globaal schaarser. Ook de klimaatverandering noodzaakt ons tot het verkleinen van onze ecologische voetafdruk, bijvoorbeeld door CO₂-reductie. Dat vraagt forse investeringen, die de winstgevendheid van veel bedrijven op korte termijn onder druk zal zetten.

De trends in duurzaamheid bieden ook kansen voor innovatie en economische groei in nieuwe markten. Voorbeelden van duurzame Nederlandse producten zijn LED-verlichting, speciale schepen voor installatie en onderhoud van windparken op zee, energieproducerende kassen en groene diensten zoals het isoleren van bestaande en nieuwbouwhuizen en adviezen aan bedrijven hoe zij hun ecologische voetafdruk kunnen verkleinen. Uit recent onderzoek in opdracht van het Innovatieplatform is gebleken dat de economische potentie voor duurzame energietechnologie in Nederland vooral ligt op het terrein van de bioketen (o.a. biomassa, biobrandstoffen en biogas) en windenergie op zee.⁴ Hier heeft Nederland een goede uitgangspunt op grond van sterkten in (bestaande) bedrijvigheid, onze kennispositie en infrastructuur. Ook liggen er mogelijkheden voor zonne-energie en micro-warmtekrachtkoppeling. Gericht inzetten op deze gebieden kan resulteren in een directe economische bijdrage van 8 tot 13 miljard euro per jaar in 2020 en de werkgelegenheid kan toenemen van 12.000 nu naar 85.000 banen in 2020. Het potentieel is groter dan alleen deze directe bijdrage, door de verbondenheid en uitstraling naar andere sectoren (high tech systemen en materialen, chemie, agrofoodsector, etc.).

4 Innovatieplatform (2010). Duurzame energie, economisch groeigebied voor Nederland met groene potentie

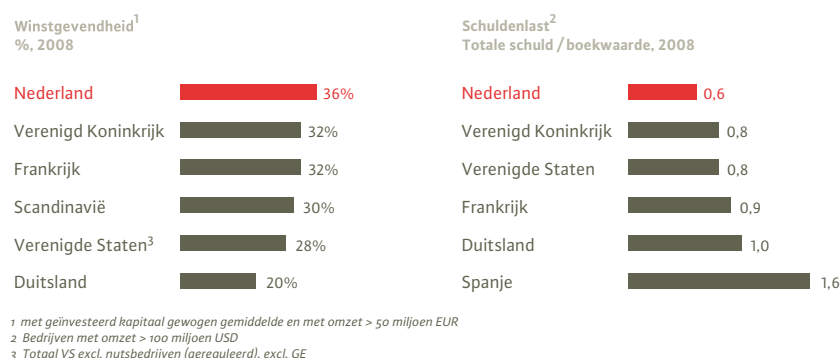
Economische crisis heeft forse impact

De financiële en economische crisis heeft de Nederlandse bedrijven, banken, overheden en exportpartners geraakt en de gevoeligheid van de internationale Nederlandse financiële sector blootgelegd. Tijdens de crisis is de Nederlandse staatsschuld opgelopen tot 58% van het BBP, doordat de bedrijfswinsten gedaald zijn en de overheid heeft moeten bijspringen om de financiële sector overeind te houden.⁵ De werkloosheid is opgelopen van 4% in 2008 tot 7% dit jaar. Tussen 2011 en 2015 zal de werkloosheid naar verwachting van het CPB dalen tot 5¼%, maar is dan wel hoger dan voor de crisis.

Conform het Europese stabiliteitsverdrag moet het financieringstekort worden teruggebracht van 5,2% nu tot onder de 3%. Er is daarbij een risico dat het broeze economische herstel stagneert door (te) forse bezuinigingen of lastenverhogingen. Aan de andere kant zullen te weinig bezuinigingen de overheidsfinanciën op lange termijn onder druk zetten vanwege de hoge rentekosten. Het afschaffen van de hypotheekrenteaf trek brengt weliswaar miljarden bezuinigingen op, maar schaadt het consumentenvertrouwen op de huizenmarkt. De gezamenlijke hypotheekschuld is opgelopen tot 109% van het BBP eind 2009. 35% van de hypotheek is geheel aflossingsvrij en 15% is gefinancierd voor een schuld die hoger is dan de WOZ-waarde.⁶ Zonder behoedzame ingrepen is het risico groot dat de huizenmarkt instort en consumentenbestedingen fors teruglopen vanwege onzekerheid en dalende koopkracht.

Grote Nederlandse bedrijven komen in vergelijking met andere Europese landen relatief sterk uit de crisis waardoor ze een voorsprong kunnen nemen. De gemiddelde winstgevendheid van grote Nederlandse bedrijven is met 36% hoger dan de belangrijkste OECD-landen, en daarnaast – niet onbelangrijk – is de schuldenlast van deze bedrijven één van de laagste (zie figuur 5). In de jaren voorafgaand aan de crisis hadden Nederlandse bedrijven een lagere groei profiel dan hun internationale sectorgenoten. Gezien de relatief gunstige positie nu, biedt dat kansen voor Nederlandse bedrijven in de komende jaren.⁷

Figuur 5. Grote beursgenoteerde Nederlandse bedrijven presteren beter in winstgevendheid en schuldenlast dan buitenlandse bedrijven

Bron: CPAT Database, Bloomberg Data Service

⁵ CBS Statline (2010). Overheid en Politiek

⁶ CBS/Ministerie van VROM (2010). Woononderzoek Nederland 2009

⁷ Innovatieplatform (2008). Nederland in de wereld

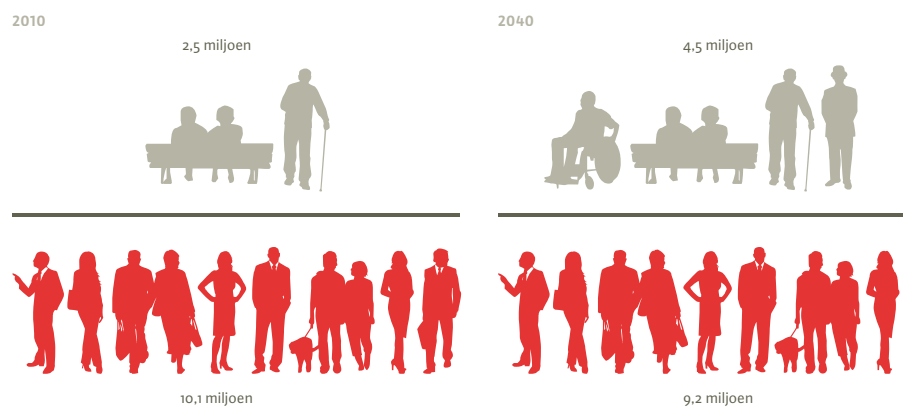
Vergrijzing en toenemende zorgkosten

De veranderende demografie zet het verdienvermogen in Nederland onder druk terwijl de kosten voor pensioenen en zorg stijgen. De omvang van de werkende bevolking ten opzichte van het aantal gepensioneerden, de verhouding 20-64 jarigen tot 65-plussers, verandert van 4:1 in 2010 naar 2:1 in 2040 (zie figuur 6).⁸ Daardoor zullen de stijgende kosten van de AOW en van de zorg door een kleinere groep werkenden opgebracht moeten worden.

Vergrijzing biedt ook kansen. Door slim en snel in te spelen op de veranderende behoeftes en consumptiepatronen van een gemiddeld oudere bevolking kan Nederland zich onderscheiden. Grote groepen ouderen zijn in Nederland relatief welvarend, omdat ze naast hun AOW een pensioen hebben. Zij vormen hierdoor voor bedrijven een interessante doelgroep om nieuwe producten en diensten voor te ontwikkelen (bijv. zorg op maat en concepten om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen).

Figuur 6. Door vergrijzing daalt ons verdienvermogen, terwijl kosten voor pensioenen en zorg stijgen

Nederland, 2010-2040, miljoen mensen

Op dit moment dragen 4 20-65 jarigen de kosten voor één 65-plusser ...terwijl in 2040 die kosten worden gedragen door 2 20-65 jarigen

Bron: CBS prognoses, Commissie Goudswaard (2009): *Inspelen op vergrijzing*

Europa 2020

Nederland is een internationaal georiënteerd land dat veel zaken doet met andere Europese landen die ook bezig zijn hun concurrentiepositie te versterken.

De Europese Unie heeft recent een strategie uitgebracht om ervoor te zorgen dat de economische groei in de Europese Unie weer aantrekt, Europa 2020. Het is een agenda op hoofdlijnen, die in de loop van 2010 door alle afzonderlijke lidstaten nader ingevuld moet gaan worden. Het is daarbij van belang dat Nederland een aanpak kiest, die onderscheidend is ten opzichte van andere Europese landen. Tegelijkertijd biedt dat de mogelijkheid om onze innovatiecentra allianties te laten vormen of te laten versterken met de goede andere Europese centra. Op deze manier positioneer je de centra optimaal om kansen te verzilveren in de Europese Research and Innovation Area en is het makkelijker te participeren in EU programma's als de Kaderprogramma's. Onze economische agenda *'Nederland 2020: terug in de top 5'* kan hiervoor als basis dienen.

Conclusie

De wereldwijde trends brengen de komende tien jaar een nieuwe dynamiek op gang. Een derde van de ondernemingen die er over 10 jaar zijn, moet nu nog worden opgericht. Over tien jaar zal een derde van 's werelds grootste ondernemingen uit Azië komen, en zullen er aanzienlijk meer bedrijven uit Azië in Europa een belangrijke vestiging hebben. Ook weten we zeker dat we in de komende jaren meer moeten betalen voor zorg, pensioenen en voor verduurzaming van onze energie. Overheid, bedrijfsleven en de kennisinstellingen moeten deze veranderingen opvangen en vanuit onze sterkten kansen benutten.

Europa 2020: smart, inclusive, sustainable

De Europese Commissie publiceerde onlangs een nieuwe strategie met speerpunten die goed overeenkomen met onze economische agenda. Ook de Europese Commissie wil met die strategie voor 2020 ervoor zorgen dat de economische groei in de Europese Unie weer aantrekt, rekening houdend met de beperkte bewegingsruimte door de crisis en toekomstige uitdagingen van globalisering, grondstoffenschaarste en vergrijzing. De toekomstplannen zijn gebaseerd op “slimme, duurzame en inclusieve groei op basis van betere coördinatie van nationaal en Europees beleid”.⁹ Europa moet transformeren in een groenere, innovatievere markt die sociaal welzijn hoog in het vaandel houdt. De Europese strategie noemt de volgende speerpunten:¹⁰

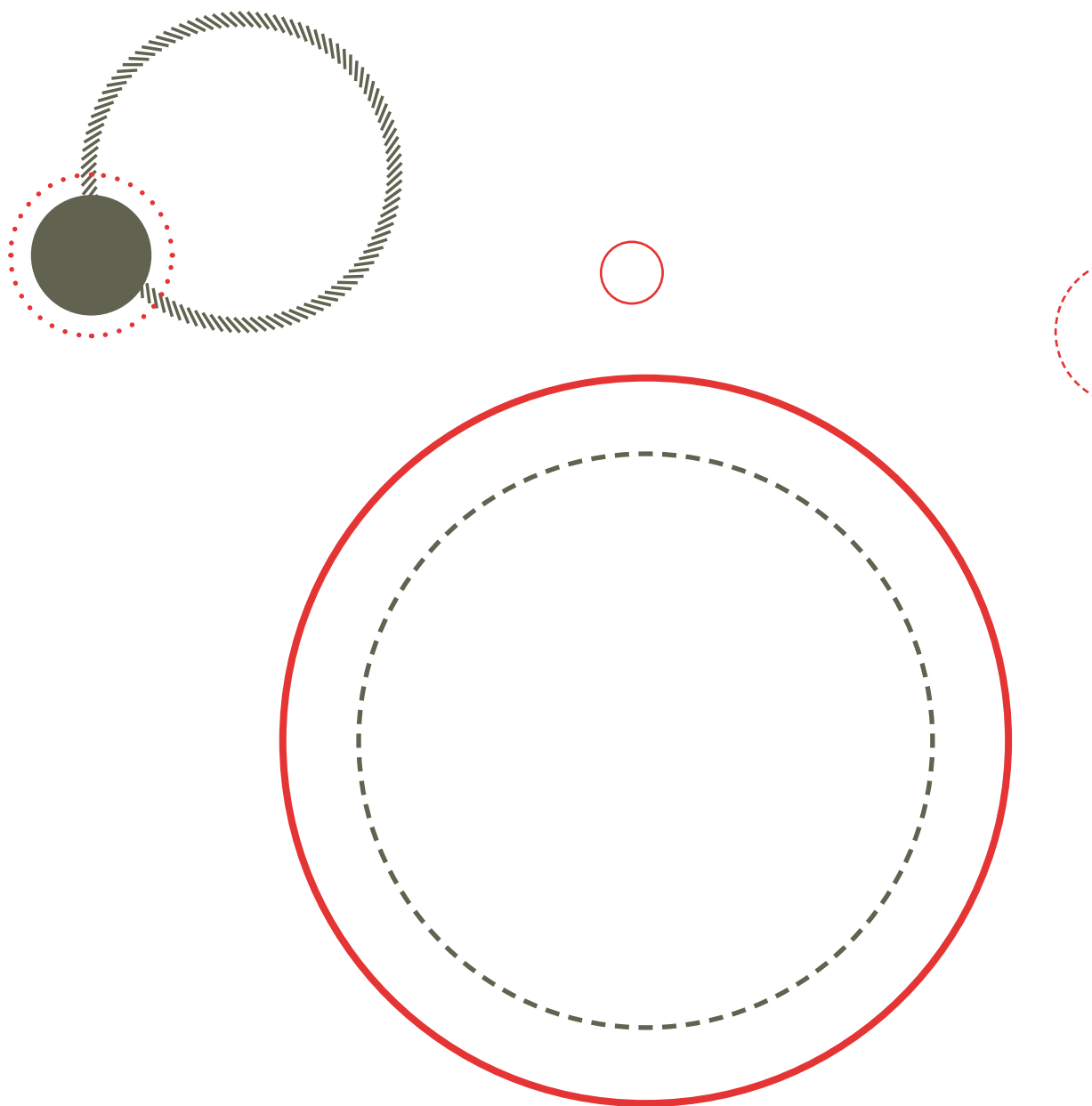
1. Innovatie-Unie: focus in innovatiebeleid verschuiven om barrières tussen wetenschap en markt te overbruggen zodat meer uitvindingen omgezet worden in producten
2. Jongeren in beweging: verbeter kwaliteit en internationale aantrekkingskracht van hoger onderwijs in Europa, verhoog mobiliteit van studenten en jonge arbeidskrachten
3. Digitale agenda: geef alle Europese burgers toegang tot supersnel internet in 2013
4. Efficiënt grondstoffengebruik: ondersteun verschuiving naar een zuinige en koolstofarme economie. Europa houdt zich aan de 2020-doelstellingen op het gebied van energieproductie, -efficiëntie en -verbruik
5. Industriebeleid voor duurzame groei: stimuleer ondernemerschap en nieuwe vaardigheden om een concurrerende industriële basis te creëren
6. Agenda voor nieuwe vaardigheden en banen: moderniseer arbeidsmarkt om meer werkgelegenheid te creëren en sociale modellen te behouden
7. Platform tegen armoede: bevorder cohesie door armen en anderen die langs de zijlijn blijven staan te helpen en in staat te stellen een actieve rol te spelen in de samenleving

Deze Europese doelstellingen moeten voor juni 2010 opgesplitst en gedifferentieerd worden in nationale doelstellingen door de individuele landen in overleg met de Europese Commissie.¹¹ Er zullen dus specifieke doelstellingen voor Nederland bepaald moeten worden welke tegen eind 2010 vertaald dienen te worden in gedetailleerde plannen met een beschrijving hoe ons land de doelen denkt te behalen. Dit nationale hervormingsplan zal de fundamentele hinderpalen voor economische groei moeten aanpakken.

⁹ Europese Commissie (2010). Europa 2020 strategie

¹⁰ Europese Commissie (2010). Europa 2020 strategie

¹¹ Europese Commissie (2010). Europa 2020 tijdslijn

2 Sterkten van Nederland

The background of the page is a green-tinted photograph of a dense forest. A thin, dark diagonal line runs from the upper left towards the lower right, crossing the text. The overall color palette is various shades of green.

Nederland heeft zijn welvaart opgebouwd met behulp van zijn internationaal opererend bedrijfsleven. Wie aan Nederlanders vraagt wat de krachtigste sector van de Nederlandse economie is, krijgt al snel de transport- en de agrarische sector te horen. De kracht om te innoveren en daardoor te groeien zit echter in veel meer sectoren, vooral in de sleutelgebieden. Bovendien heeft Nederland een krachtige dienstensector.

Sleutelgebieden

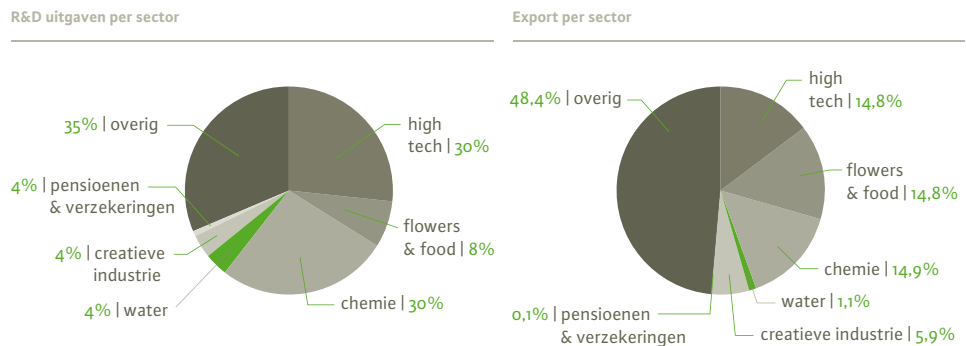
Sleutelgebieden zijn sterke innovatieve sectoren, die internationaal leidende posities innemen op (deel)markten. Het Innovatieplatform heeft in de vorige periode een oproep gedaan aan innovatieve bedrijven en kennisinstellingen om aan te geven waarin Nederland excellent is. Op basis van drie objectieve criteria (wetenschappelijke excellentie, internationaal onderscheidende marktpositie en mate van zelforganisatie) zijn door het Innovatieplatform een zestal sleutelgebieden benoemd: Flowers & Food, High-tech Systemen en Materialen, Water, Chemie, Creatieve Industrie en Pensioenen & Sociale Verzekeringen. Dit zijn, naast de dienstensector, belangrijke terreinen waar Nederland in de toekomst zijn geld mee verdient. Het Ministerie van Economische Zaken heeft in dialoog met bedrijven en kennisinstellingen uit deze sleutelgebieden Innovatieprogramma's ontwikkeld om deze terreinen te versterken.¹² Deze programma's richten zich niet alleen op het stimuleren van innovatie, maar pakken ook knelpunten aan zoals het verbeteren van de beschikbaarheid van goed gekwalificeerd personeel. De sleutelgebieden vertegenwoordigen meer dan 50% van de export en 65% van de R&D uitgaven in Nederland (zie figuur 7). Ook kennen de sleutelgebieden een relatief hoge economische groei van 3,5% per jaar. In deze sleutelgebieden zijn we internationaal koploper, dankzij onder meer onderstaande internationale bedrijven.

Tabel 1: Internationale koplopers binnen sleutelgebieden

Sleutelgebieden	Voorbeelden van bedrijven
High tech	ASML, Corus en Philips
Flowers en Food	Campina, CSM en Unilever
Chemie	Akzo Nobel, DSM en Shell
Water	Boskalis, Royal Haskoning en Van Oord
Creatieve industrie	Endemol, Office for Metropolitan Architecture en Viktor & Rolf
Pensioenen en verzekeringen	Achmea, Aegon en ING

¹² AgentschapNL (2009). Innovatieprogramma's, de motor achter het innovatienetwerk

Figuur 7. Zes innovatieve sleutelgebieden zorgen voor 65% van R&D uitgaven en voor meer dan 50% van de Nederlandse export
% van totaal Nederland, 2006

Bron: Scheepbouwer (2009), Berenschot

Dienstensector

Nederland heeft net als andere hoogontwikkelde landen een grote dienstensector die verantwoordelijk is voor meer dan 70% van de Nederlandse economie. Commerciële diensten zorgen voor 52% van de toegevoegde waarde in Nederland (zie figuur 8). De meeste toegevoegde waarde komt uit handel en vastgoed, verhuur en zakelijke diensten, samen goed voor een derde van de toegevoegde waarde in Nederland.

De telecomsector was het afgelopen decennium de snelste groeier in toegevoegde waarde (9% per jaar). Andere sterke groeiers zijn de computerservicesector, bankensector en groothandel (zie figuur 9). Met name deze groothandelsector is ook erg groot vergeleken met andere Europese landen. Bijna alle dienstensectoren in Nederland groeiden tussen 1998 en 2008 sneller dan in andere Europese landen.

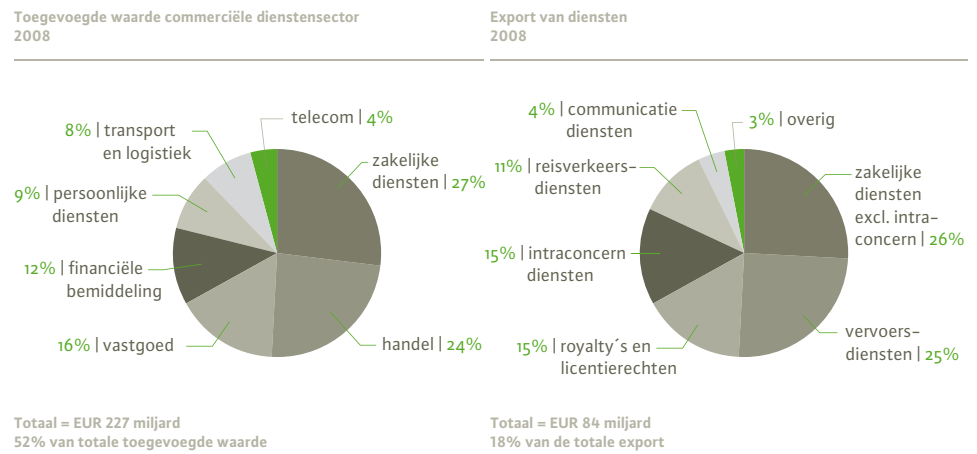
Anders dan in de industrie heeft de Nederlandse dienstensector weinig internationale hotspots waarin bedrijven in de dienstensector zich onderscheiden. De samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen in de diensten is gebrekkig ontwikkeld. De arbeidsproductiviteit van de Nederlandse dienstensector is daarentegen weer sterk. De arbeidsproductiviteit in deze sector bezet de derde plaats in de wereld en zelfs de eerste in de sector transport en logistiek.

De commerciële dienstensector zorgde tussen 1998 en 2008 voor ongeveer 700.000 banen, ofwel 70% van de totale banengroei in Nederland, voornamelijk in financiële en zakelijke dienstverlening.¹³ Nederland exporteert vergeleken met US en EU27 bovengemiddeld veel communicatie en overige zakelijke dienstverlening.¹⁴

¹³ CBS Statline (2010). Financiële en Zakelijke Diensten

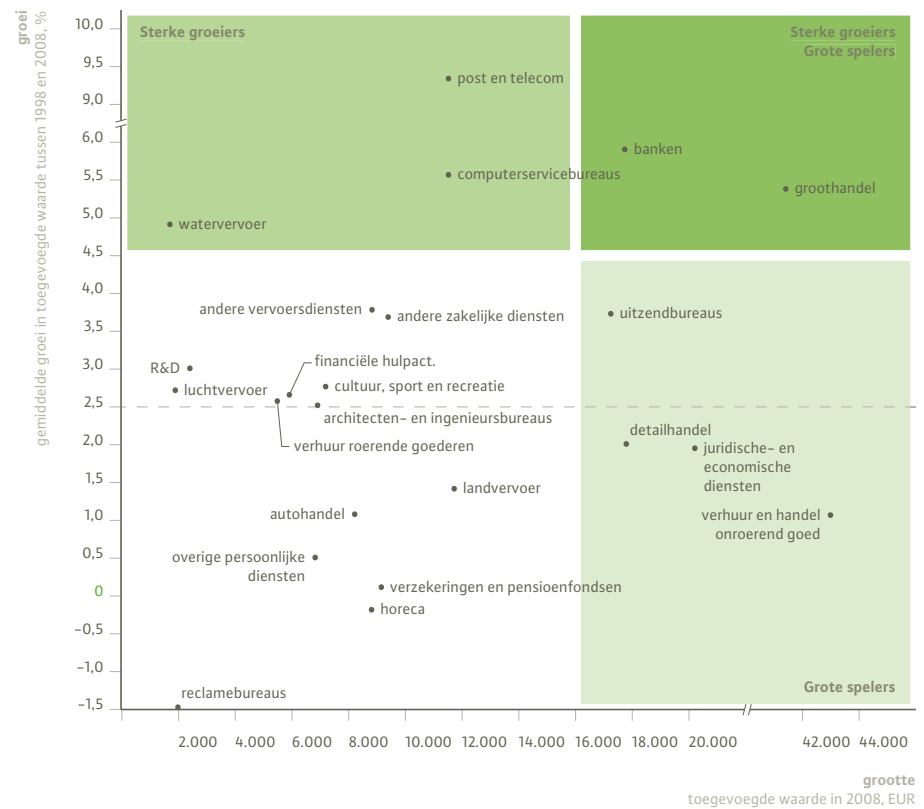
¹⁴ Economische Zaken (2007). Internationalisering van diensten – Positie en Perspectieven van Nederland

Figuur 8. De commerciële diensten leveren 52% van de toegevoegde waarde en 19% van de export in Nederland

Bron: CBS, OECD

Figuur 9. De bankensector en groothandel zijn grote spelers in Nederland die afgelopen jaren ook sterk gegroeid zijn

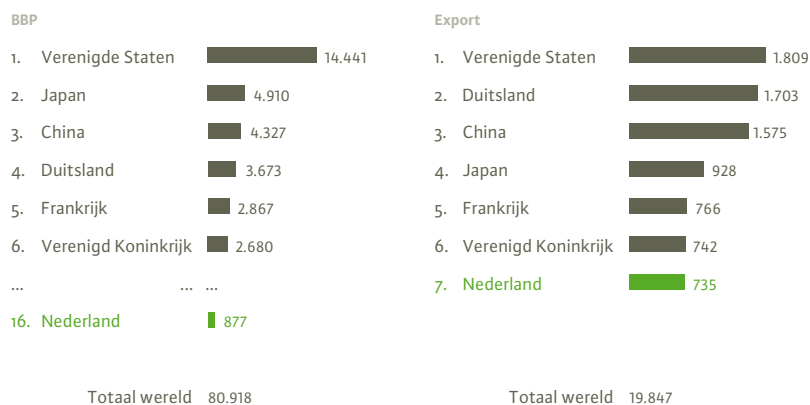
Bron: CBS

Internationale positie

Nederland heeft een sterke internationale handelspositie door exportvolume, en door onze handelsgeest. We worden geroemd als internationaal logistiek knooppunt en internetknooppunt (met een hoge internetdichtheid). De Nederlandse economie is de zestiende economie van de wereld, maar op het gebied van export bekleden we zelfs de zevende plaats (zie figuur 10).¹⁵ De sterke exportpositie is gedeeltelijk te danken aan Nederlandse producten (58% van exportwaarde), en wordt versterkt door onze sterke logistieke positie, want 42% van de Nederlandse export is wederuitvoer.

Figuur 10. Nederland is de 16^e economie ter wereld, maar wel het 7^e export land ter wereld

Miljard US Dollar, 2008

Bron: IMF, WTO

Nederland heeft veel internationale bedrijven. Deze bedrijven zijn verantwoordelijk voor 30% van de bedrijfsomzet in Nederland en 14% van de werkgelegenheid. De Nederlandse cultuur wordt door buitenlanders ervaren als 'open voor buitenlandse ideeën' en Nederlandse werknemers staan bekend om hun Engelse taalvaardigheid.¹⁶ Grote Nederlandse ondernemingen presteerden afgelopen jaren erg goed vergeleken met Europese concurrenten (zie figuur 5). Nederland is volgens een recent rapport van KPMG het goedkoopste land van Europa als vestigingsplaats voor buitenlandse ondernemingen.¹⁷ Nederland is ook goedkoper dan de VS en Japan. Daarbij zijn we vooral aantrekkelijk voor bedrijven vanwege de goede kwaliteit van leven en ons concurrerend fiscaal klimaat.

Conclusie

Door een nog betere stimulering van de sleutelgebieden kunnen de sterkten van de Nederlandse economie beter benut worden. De kracht van de dienstensector kan verbeterd worden door de samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen te intensiveren.

¹⁵ CBS Statline (2010). Internationale Handel

¹⁶ IMD World Competitiveness Online

¹⁷ KPMG (2010). Competitive Alternatives

3 Knelpunten van Nederland

De concurrentiekracht van Nederland staat onder forse druk, ondanks een relatief goede uitgangspositie van de economie. Voor onze welvaart en welzijn zijn we afhankelijk van het vermogen om met elkaar geld te verdienen. We hebben werk en ondernemers nodig. Bedrijven verplaatsen activiteiten steeds sneller naar die plekken op de wereld, die voor hen het meest gunstig zijn. Het verplaatsen van werkgelegenheid naar lagelonenlanden is een sluipend proces: dat gaat zelden om duizenden arbeidsplaatsen tegelijk. Maar werkgelegenheid die overgeplaatst is, wordt niet automatisch vervangen door nieuwe. Zorgen zijn er ook over meer politieke instabiliteit, het integratiedebat waardoor de open tolerante cultuur onder druk staat. Nederland lijkt meer in zichzelf gekeerd te raken. Die onzekerheden kunnen versterkt worden als we de zwakheden van onze economie niet aanpakken.

Lage private R&D investeringen

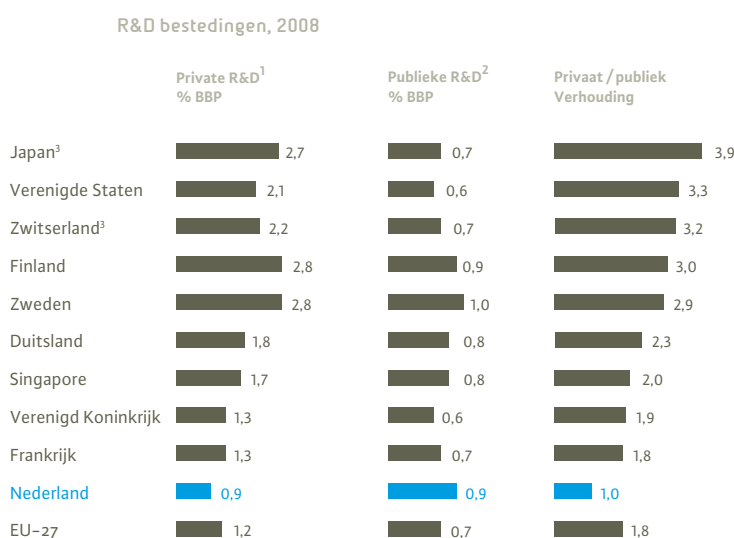
Nederland investeert veel minder in R&D (1,8% van BBP) dan bijvoorbeeld Zweden, Finland en het Verenigd Koninkrijk (3,4–3,6%). De private R&D in Nederland is slechts 0,89% (zie figuur 11), terwijl de EU-doelstelling is dat de bedrijven in een land minimaal 2% van het BBP in private R&D investeren. In de Europese Unie zijn afspraken gemaakt om Europa tot de meest concurrerende en dynamische economieën ter wereld te laten behoren. De zogeheten Lissabon-doelstelling, die recent is voortgezet in het Europa 2020 plan van de EU, stelt dat alle aangesloten landen minimaal 3% van het bruto binnenlands product moeten investeren in R&D, waarvan eenderde voor rekening komt van de overheid en tweederde gefinancierd wordt door het bedrijfsleven.

Niet alleen in input maar ook in innovatieve output presteert Nederland ondermaats: we zitten op een aantal indicatoren onder het EU-27 gemiddelde. Voorbeelden hiervan zijn: 39% van de export door MKB betreft innovatieve producten vs. 48% voor de EU en 59% van onze grote ondernemingen doet aan niet-technologische vernieuwing vs. 89% voor Duitsland.

Weinig snelgroeiende bedrijven, weinig ondernemende cultuur

Nederland heeft slechts 7% snelgroeiende bedrijven, in vergelijking met andere kenniseconomieën (23% in de VS, 14% in Spanje en 12% in Denemarken). Als we naar de AEX-index – de grootste 25 Nederlandse bedrijven – kijken dan is daar maar één bedrijf bij dat groot geworden is in de afgelopen 20 jaar: TomTom. In een land als de VS zijn relatief veel meer grote bedrijven ontstaan. Een van de oorzaken is onze weinig ambitieuze en ondernemende cultuur. Een fors aantal van onze ondernemers wil weinig risico meer lopen als hun bedrijf middelgroot is met zo'n 10 tot 25 werknemers. Dan is er geen ambitie om verder te groeien. Ook kiezen Nederlanders er relatief vaak voor om in loondienst te gaan, slechts 35% van de Nederlanders verkiest ondernemerschap boven werknemer zijn, in de VS is dit 61%.

Figuur 11. Verhouding private tot publieke R&D bestedingen in Nederland is EU gemiddelde en veel lager dan koplopers VS, Zwitserland en Finland

¹ ReD uitgaven in bedrijven (BERD)

² ReD uitgaven in overheidsector (GOVERD) en hoger onderwijs (HERD)

³ Zwitserland: data uit 2004, Japan: data uit 2007

Bron: European Innovation Scoreboard 2009, Eurostat

Te weinig focus en regie in onderzoeks- en innovatiebeleid

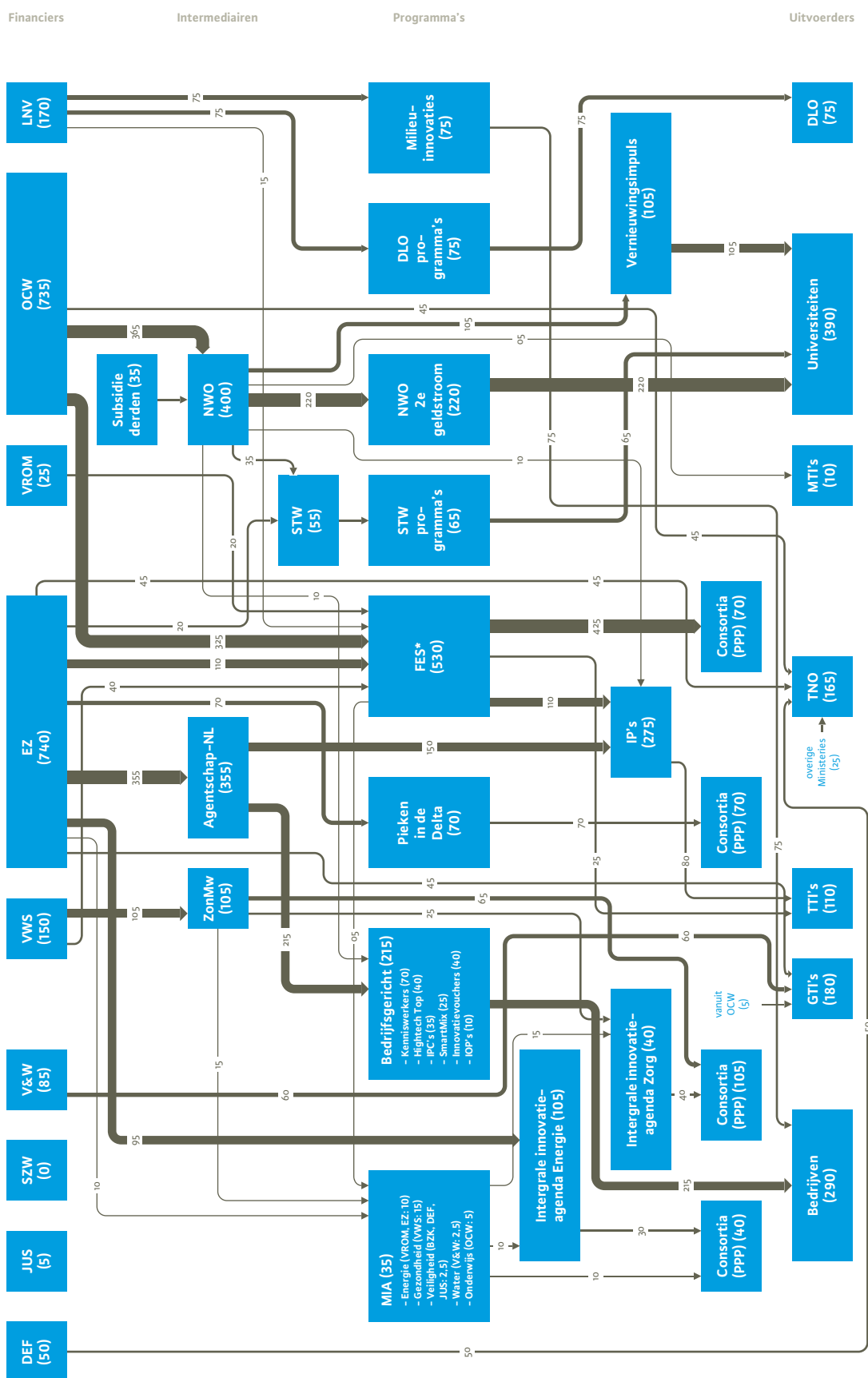
De Nederlandse wetenschap behoort tot de wereldtop, zowel kwalitatief (citaties) als kwantitatief (aantallen publicaties). Deze prestaties zijn het gevolg van investeringen in de jaren '80 en '90 uit de vorige eeuw. Maar onze investeringen in onderzoek en ontwikkeling houden geen gelijke tred met de landen in de top. De eerste tekenen van verval worden zichtbaar.¹⁸ De aansturing van wetenschap en innovatie gebeurt nog teveel als gescheiden werelden. Het aantal hoger opgeleiden en onderzoekers blijft achter bij de top en de kwaliteit in de breedte van de instroom (scholieren, buitenlands talent) is te laag.

Er is te weinig focus, samenwerking en regie in het onderzoeks- en innovatiebeleid. Figuur 12 geeft een beeld van de versnipperde organisatie en sturing van het onderzoeks- en innovatiesysteem waar het overheidsbrede programmatische gelden betreft. Op dit moment verdelen meerdere departementen gezamenlijk op het vlak van kennis en innovatie rond de 2 miljard euro over vele thema's, 13 universiteiten, 110 instituten en meer dan 40 programma's en regelingen. In de afgelopen jaren is al een aantal forse stappen gezet om te komen tot focus en samenhang door een meer programmatische aanpak in het onderzoeks- en innovatiebeleid, o.a. via de sleutelgebieden, de innovatieprogramma's, maatschappelijke innovatieagenda's en de vorming van technologische topinstituten.

¹⁸ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). Wetenschaps- en Technologie-indicatoren

Figuur 12. Overzicht financiële stromen kennis & innovatie (2009)

Programmatische financiering (alle bedragen in €M, afgerond op 5€M)

* FES op programmaniveau waargegeven (visueel), terwijl FES feitelijk een bron is voor financiers. Disclaimer: Getallen zijn indicatief, grote discrepanties tussen bronnen.

Het is noodzakelijk en mogelijk om te komen tot een doelmatiger, doeltreffender en beter kwaliteitsgecontroleerde besteding van de programmatische geldstromen, zoals FES- en departementale onderzoeks- en innovatiegelden. Nederland heeft belang bij meer regie over de budgetten op basis van een langjarige agenda, over verschillende kabinetsperioden heen. Daarnaast moet er voldoende ruimte blijven voor vrij wetenschappelijk onderzoek.

Te weinig excellentie in onderwijs en onderzoek

In het onderwijs wordt excellentie onvoldoende gestimuleerd: de best presterende Nederlandse leerlingen hebben een achterstand op hun Europese leeftijdsgenoten (zie figuur 13). De prestaties van het Nederlandse onderwijs en onderzoek dalen op de ranglijst van de OECD (zie figuur 14). Verder staat in geen enkele internationale ranking van universiteiten een Nederlandse universiteit in de top 20, ondanks dat de output van onze onderzoekers tot de wereldtop behoort.

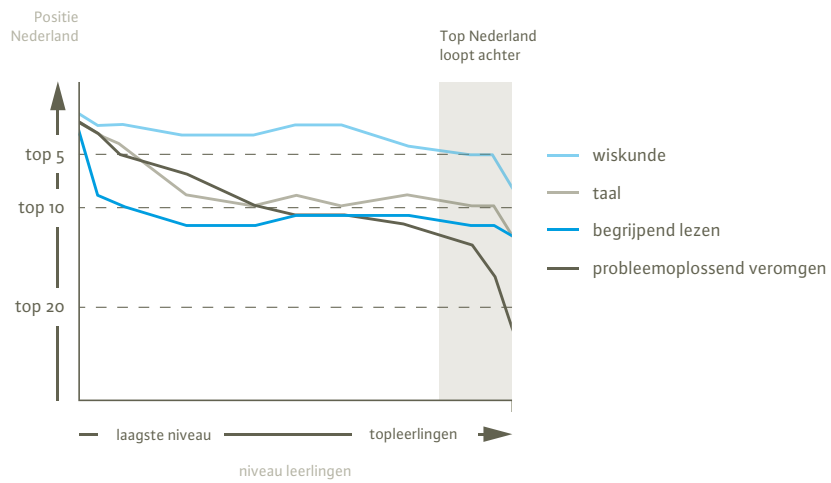
Zorgen over de kwaliteit van het onderwijs

Er zijn terecht grote zorgen over de algemene kwaliteit van het onderwijs: te veel leerlingen zijn slecht in rekenen en taal en de schooluitval is onacceptabel hoog. Er wordt weinig ingegrepen bij de 10% slechtst presterende scholen. De beste leraren zouden voor de klas moeten staan, maar het niveau van de vooropleiding van docenten, bijv. in de PABO neemt af (34% van hen kwam van het MBO in 2008 t.o.v. 22% in 1999, ten koste van de instroom van HAVO en VWO).¹⁹ Met de huidige trends (hoge werkdruk, slecht imago) wordt verwacht dat het lerarentekort oploopt tot 15% in 2015.

¹⁹ KNAW (2009). Rekenonderwijs op de basisschool; analyse en sleutels tot verbetering

Figuur 13. Nederlands toptalent loopt achter bij andere ontwikkelde landen

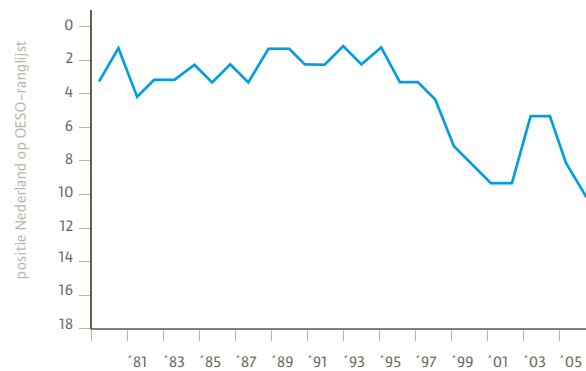
Scores van Nederlandse leerlingen. De lijnen geven positie Nederland aan ten opzichte van de OECD-landen

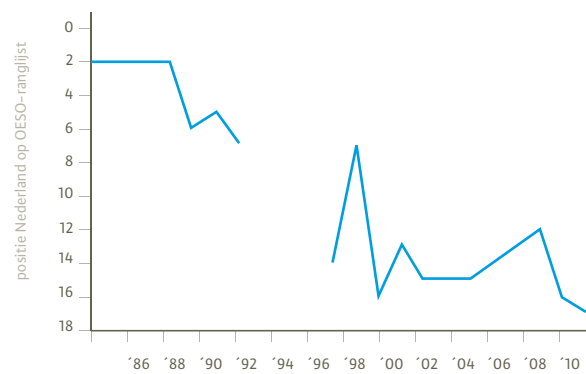
Bron: CPB Excellence for Productivity 2007 gebaseerd op Pisa onderzoek 15-jarige scholieren 2003

Figuur 14. Nederland zakt in ranglijst OECD van onderwijs en onderzoek

Onderzoek

Onderwijs

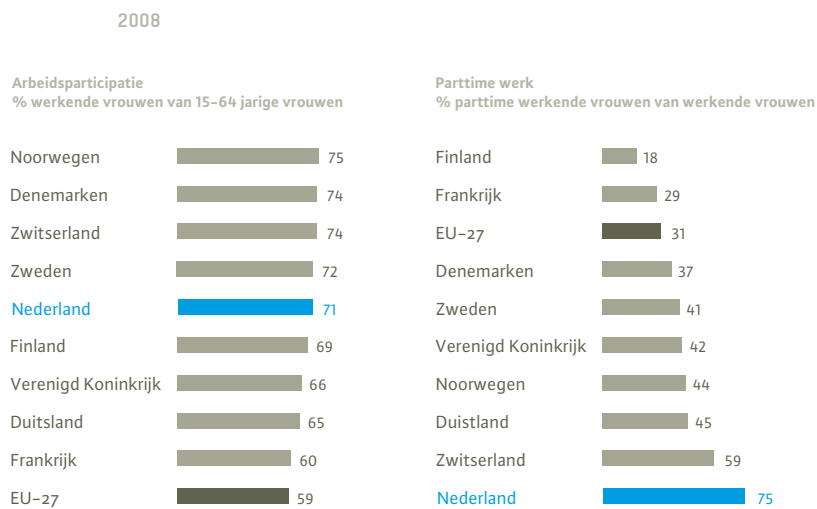

Bron: OECD statistics (2010)

Korte werkweek, niet iedereen doet mee

De gemiddelde werktijden per werknemer zijn met 1389 uur in Nederland het laagste in Europa (vergelijk VS met 1792 uur).²⁰ Dit komt gedeeltelijk door een hoger aantal vakantiedagen en een gemiddeld kortere werkweek, maar voornamelijk door de sterke aanwezigheid van parttime werk: 47% van de werkzame Nederlanders werkt parttime (t.o.v. 18% in Europa). Bovendien benut Nederland nog niet al het potentiële talent: participatie van 55-plussers en allochtonen is lager dan gemiddeld en 75% van de vrouwen werkt niet fulltime (zie figuur 15).

Figuur 15. In Nederland werken veel vrouwen, maar driekwart werkt deeltijd

Bron: Eurostat EU Labor force survey

Een ruime meerderheid van de Nederlanders vindt dat meer mensen moeten werken om ons land welvarend te houden en is ook zelf bereid meer te werken (zie figuur 16).

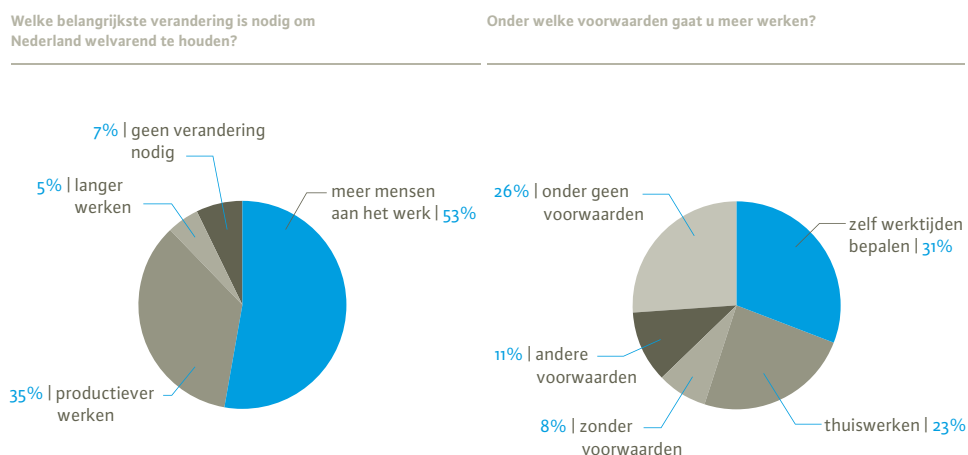
In de Global Competitiveness Index scoort de flexibiliteit van de Nederlandse arbeidsmarkt laag (84^e van de wereld)²¹ onder meer vanwege het ontslagrecht. Wel past de Nederlandse arbeidsmarkt zich makkelijk aan door een grote uitzendsector en het grote aantal zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers). De werkloosheid is in deze crisistijd internationaal op een laag niveau gebleven. De inflexibiliteit van onze arbeidsmarkt blijft overeind rondom vaste aanstellingen. Uit internationaal onderzoek blijken die de banengroei in een herstelperiode te beperken.²²

²⁰ OECD Statistics (2010)

²¹ World Economic Forum (2009). Global Competitiveness Report 2009-2010

²² European Commission (2009). European Economy News - Not over yet: Softening the impact of the financial crisis on the labour market

Figuur 16. Nederlandse vinden dat meer mensen moeten werken om ons land welvarend te houden, driekwart is ook zelf bereid meer te werken

Bron: 21minuten.nl

Nederland loopt vast in wet- en regelgeving

Nederland toont gebrek aan daadkracht in de besluitvorming rond grootschalige projecten: de proceduretijd in Nederland voor grote infrastructurele projecten is te lang (zo is de gemiddelde doorlooptijd van de trajectwet 13 jaar, en verkort nog steeds 7).²³ Tegelijkertijd geven bedrijven aan, dat zij door onzekerheid over de looptijd van procedures grote investeringen eerder in het buitenland uitvoeren dan in Nederland. We lopen vast in onze eigen wet- en regelgeving en inspraakprocedures. Het opdrachtgeverschap van ambtenaren en politici kan beter: discussies worden te vaak opnieuw geopend, wat leidt tot kostbare bijstellingen van grote projecten als gevolg van compromissen. De onderzoeksfase vooraf bij grote projecten als de Noord-Zuidlijn is in een aantal gevallen te beperkt. Het aantal bestuurslagen dat betrokken is bij grote projecten is zo groot, dat dit sterk vertragend werkt. Er zijn alleen al 734 algemene overheden en overheidsinstanties variërend van ministeries tot waterschappen.²⁴

Conclusie

Forse hervormingen zijn nodig om de knelpunten aan te pakken. Hervormingen die veel zullen vragen van de sociale verhoudingen in ons land. De reactie op de verhoging van de AOW-leeftijd is daarvan een voorbeeld. Zonder een helder beeld van waar Nederland op lange termijn naar toe moet en hoe Nederland de welvaart en welzijn kan versterken, wordt het lastig draagvlak te krijgen en te behouden voor de moeilijke ingrepen. Een duidelijke visie op de toekomst helpt om een breed draagvlak te krijgen waardoor pijnlijke ingrepen mogelijk zijn. In het volgende hoofdstuk geven we onze visie voor Nederland.

²³ Commissie Elverding (2008). Sneller en beter, advies Commissie Versnelling Infrastructurele Projecten

²⁴ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie (2010). ZBO register, www.overheid.nl

4 Visie voor een sterker Nederland in 2020

Onze ambitie is dat Nederland in 2020 behoort tot de top 5 van meest vooraanstaande kenniseconomieën in de wereld. Dit stelt ons in staat om onze welvaart en welzijn op een duurzame manier te behouden en te versterken, voor alle Nederlanders. Deze visie bouwt voort op de noodzaak voor verandering, de globale trends die ons kansen bieden, en de sterkten waar Nederland op kan bouwen.

Onze visie is samen te vatten in drie woorden, die elkaar aanvullen en versterken:

- **Innovatief:** een land waarin onderwijs en kennisbasis, vernieuwing en duurzaamheid de sleutels vormen. We bouwen voort op sterkten in sleutelgebieden en regio's, en diensten floreren.
- **Internationaal:** een open internationale economie die globalisering benut en Nederland verder ontwikkelt tot een ideale toegangspoort tot de Europese markt voor op de wereldmarkt georiënteerde bedrijfsactiviteiten.
- **Involverend:** iedereen doet mee. Een flexibele samenleving waarin iedereen participeert, al het talent benut wordt, ondernemerschap in hoog aanzien staat en mensen zich willen blijven ontwikkelen.

Onze visie kan slagen door een ondersteunde en faciliterende overheid, die met leiderschap en excellente uitvoering invulling geeft aan haar taak.

Onze visie is geformuleerd rondom twee belangrijke vragen: Hoe kan Nederland zijn verdienvermogen duurzaam versterken voor de komende 10 jaar en daarna? En welke randvoorwaarden kunnen bijdragen om dat verdienvermogen maximaal te benutten?

Deze twee hoofdvragen worden in het navolgende beschreven aangevuld met concrete maatregelen. De acties om de verandering te realiseren staan beschreven in het volgende hoofdstuk.

Keuzes voor verdienvermogen

In 2020 heeft Nederland veel voordeel van een aantal heldere keuzes over het verdienvermogen van ons land op lange termijn. Keuzes die in 2010 gemaakt zijn.

A. Modern industriebeleid. Nederland haalt in 2020 een belangrijk deel van zijn BBP en export uit de sleutelgebieden. Deze sleutelgebieden hebben over de volle tien jaar een grotere groei doorgemaakt in export en productiviteit dan de rest van de economie. Nieuwe kennisintensieve bedrijvigheid floreert in Nederland, vooral rond internationaal onderscheidende regionale innovatiecampussen. Naast de grote sleutelgebieden, steunt Nederland ook enkele groeigebieden zoals (onderdelen van) duurzame energie voor een duurzamer energiehuishouding. De overheid treedt effectief op als inkoper van innovatieve producten en diensten en stimuleert daarmee de concurrentiekracht van het land.

B. Internationale bedrijven en export. Het Nederlandse bedrijfsleven opereert in 2020 nog meer in een wereldeconomie. Veel van onze groei is direct gerelateerd aan de economische groei in opkomende economieën. Bedrijfsprocessen zijn meer dan nu, vanuit verschillende plaatsen in de wereld met elkaar verbonden. Nederland kenmerkt zich dan als broedplaats voor kennisintensieve globale bedrijven en als landingsplaats voor nieuwe globale spelers uit Azië en opkomende markten. Nederland zal in de toekomst meer een plaats zijn waar activiteiten plaatsvinden met hoge toegevoegde waarde, zoals R&D, innovatie, en het uitontwikkelen van producten en diensten voor de Europese markt. Productie blijft plaatsvinden in ons land, maar dit concentreert zich meer op complexe assemblage en pre-productie. We trekken, in aanvulling op ons eigen talent, op grote schaal buitenlands talent aan dat voor korte of langere tijd actief werkt en een substantiële bijdrage levert aan de economische ontwikkeling van ons land en samenwerkingsrelatie met hun moederlanden verbetert.

C. Een ondernemende cultuur. Nederland beleeft een opbloei van ondernemerschap, die in 2020 op substantiële schaal bijdraagt aan de economische groei, en de creatie van nieuwe vormen van werk. Veel meer mensen dan nu voelen zich aangetrokken tot het starten en uitbouwen van een onderneming. Ook de grote ondernemingen krijgen een groei-impuls door een interne ondernemerschapcultuur. Hierdoor komt een groter deel van hun omzet uit innovatieve producten en diensten.

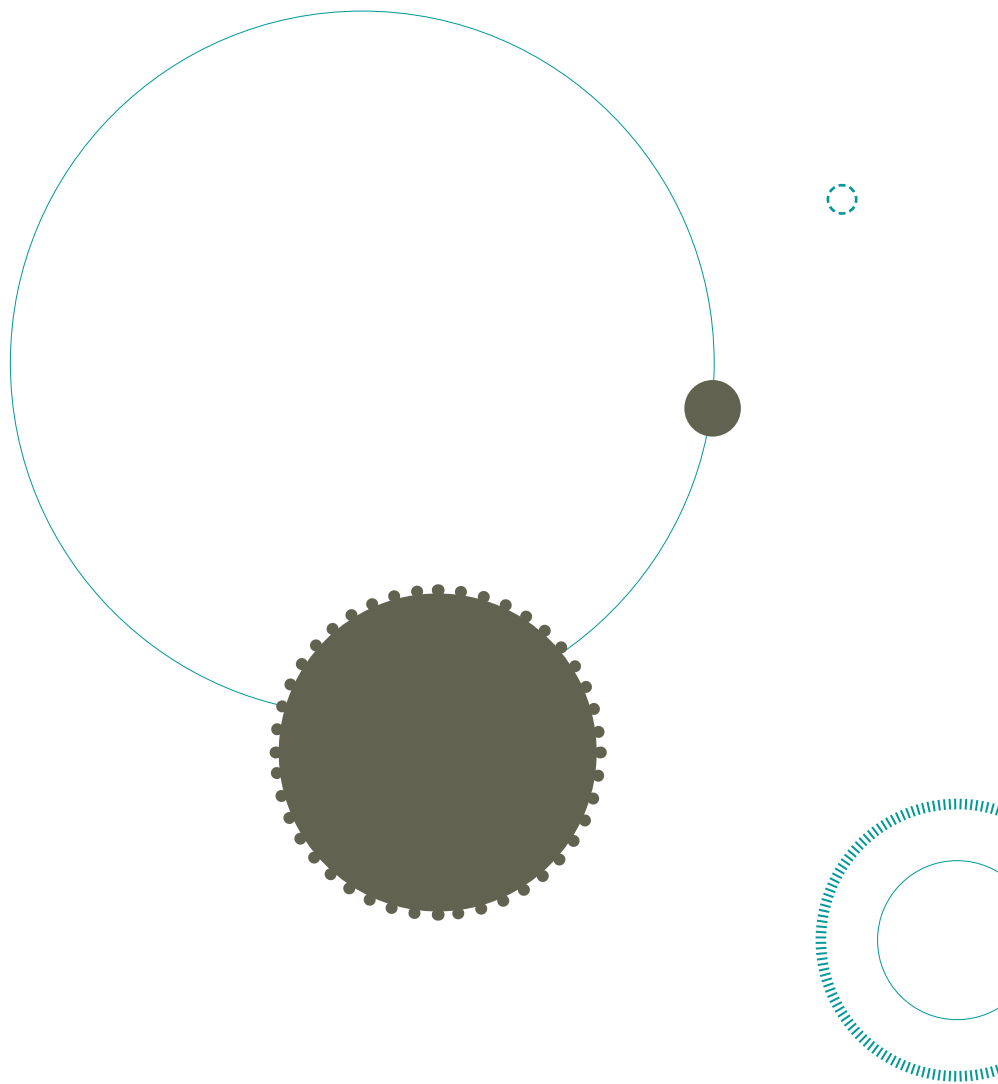
D. Een innovatieve dienstensector. In 2020 heeft Nederland een actieve en sterk groeiende dienstensector, die in combinatie met de maakindustrie in sleutelgebieden, maar ook op zichzelf staand, bijdraagt aan een hoogwaardige banengroei en exportmogelijkheid.

Maximaal stimulerende randvoorwaarden

Een viertal belangrijke randvoorwaarden ondersteunt ons verdienvermogen in 2020. Ze vormen een integraal onderdeel van de visie voor Nederland in 2020:

1. **Een excellente onderwijs- en kennisinfrastructuur.** Nederland heeft in 2020 het internationale leiderschap in onderwijs hervonden. We worden gekend door een hoge kwaliteit in het basisonderwijs, en de verschillende vervolgonderwijsvormen. Bedrijven en kennisinstellingen investeren aanzienlijk meer in onderzoek en wetenschap. Focus en excellentie wordt gestimuleerd in onderzoek, wetenschap, en onderwijs.
2. **Een flexibele arbeidsmarkt waarin iedereen participeert.** In het Nederland van 2020 worden alle bevolkingsgroepen in de werkzame leeftijd actief betrokken op de arbeidsmarkt. De werkzame leeftijd is verlengd voorbij de 65 jaar. Vrouwen, allochtonen en ouderen werken meer dan nu, geholpen door meer combinatiemogelijkheden om te werken voor mannen en vrouwen.
3. **Een faciliterende en stimulerende overheid.** De overheid in 2020 richt zich op kerntaken en kernregels, kan snelle besluitvorming bieden, ziet toe op naleving en grijpt actief in waar nodig. De Crisis- en herstelwet heeft geleid tot een snellere uitvoering van grote innovatieve projecten. Richting 2020 heeft een serieuze verkenning van vermindering van uitvoeringsorganen en bestuurslagen van de overheid plaatsgevonden, om Nederland sneller beslissingen te kunnen nemen.
4. **Superieure basisinfrastructuur.** Nederland heeft in 2020 veel van de knelpunten in de infrastructuur opgelost. De mobiliteit is verbeterd en ons fiscale regime is dan uiterst concurrerend, voortbouwend op de goede uitgangssituatie nu. Onze eigen energievoorziening is structureel goedkoper geworden en duurzamer. Bio-energie en kernenergie hebben een kans gekregen.

In het volgende hoofdstuk zetten wij uiteen welke maatregelen we voorzien om deze visie mogelijk te maken.

modern industriebeleid - internationale bedrijven en e

rt - **5 - Aanbevelingen** - f

flexibele arbeidsmarkt - on

ernemende cultuur - innov

ieve dienstensector - excel

lente onderwijs en kennis

rastructuur - superieure b

sinfrastructuur - faciliteren

e en stimulerende overhei

Om de visie te realiseren, moeten er veranderingen doorgevoerd worden op tal van terreinen. Alle genoemde aanbevelingen als geheel leiden tot een structurele versterking van onze concurrentiekracht en extra economische groei.

Volledige en succesvolle uitvoering kan een extra groei in BBP opleveren van 0,5% tot 1%, bovenop de CPB voorspelling van 1¼ % BBP per jaar voor 2011–2015 bij “neutraal beleid”.²⁵ Een volledige en succesvolle uitvoering van deze agenda kan een extra BBP groei opleveren van 0,5% tot 1% per jaar boven de CPB-voorspelling en nog meer in de periode daarna aangezien de effecten van de door ons voorgestelde maatregelen, zoals extra investeringen in onderwijs en onderzoek, vooral op lange termijn in economische groei zichtbaar zullen zijn. Door de impact van de hierboven beschreven langetermijn trends en knelpunten van de Nederlandse economie, is een pakket aan maatregelen nodig om de door het CPB berekende groei ook daadwerkelijk te realiseren. Uitvoering van onze economische agenda resulteert daarnaast in een structurele versterking van de economie, waardoor het groeipad op korte termijn meer zeker is en op de lange termijn zelfs hoger uit kan komen dan is voorspeld. Hiervoor zijn investeringen nodig.

Bij de recente evaluatie van de Kennisinvesteringsagenda is aangegeven dat extra investeringen nodig zijn om een top 5 positie te bereiken omdat ook andere landen niet stilzitten.²⁶ Het gaat om publieke investeringen die oplopen tot 6 miljard euro extra per jaar in 2020 en een vergelijkbaar bedrag aan extra private uitgaven en investeringen. In de komende kabinetsperiode betekent dit extra publieke investeringen die oplopen tot 3 miljard per jaar in 2015. De extra te realiseren groei van 0,5% tot 1% BBP is nodig om de welvaarts groei van de afgelopen tien jaar te behouden tot 2020, maar ook om de gevolgen van de vergrijzing op te kunnen vangen na 2020. De afgelopen tien jaar is onze welvaart met 2,4% BBP per jaar gestegen. Van 469 miljard euro BBP in 1998 naar 596 miljard euro BBP in 2008. Dat we deze welvaarts groei ook in de komende 10 jaar kunnen realiseren is alles behalve vanzelfsprekend. Alleen als gevolg van de crisis daalde het BBP in 2008 eenmalig met 4% naar 572 miljard. De vergrijzing heeft gevolgen voor onze inkomens: de verhouding gepensioneerden ten opzichte van de beroepsbevolking daalt van 1:4 naar 1:2 in 2040. We zullen meer van ons inkomen kwijt zijn aan de kosten van niet-werkenden en zorg. De zorgkosten per inwoner zullen in 2040 gemiddeld met 30% gestegen zijn.²⁷ Als we de CPB-verwachting voor 2011–2015 (1¼ % groei) doortrekken tot 2020 levert dat een groei op van 109 miljard euro. Wij denken dat door het uitvoeren van deze economische agenda hier boven op een extra groei van 35 tot 70 miljard in 2020 mogelijk is.

In de eerste vier paragrafen van dit hoofdstuk geven wij aanbevelingen om het verdienvermogen van Nederland te versterken. In de afsluitende vier paragrafen geven we aanbevelingen die voor maximaal stimulerende randvoorwaarden zorgen.

²⁵ CPB (2010). Economische Verkenning 2011–2015

²⁶ KIA (2010). Bouw op talent! In vijf stappen naar de top 5

²⁷ Bij gelijkblijvende vitaliteit van de oudere bevolking

5.1 Modern industriebeleid

Wij vinden dat de overheid een modern industriebeleid moet voeren met heldere keuzen waarin Nederland excelleert. Na ervaringen met industriepolitiek in de jaren zeventig en tachtig zijn Nederlandse politici huiverig geraakt voor het maken van keuzen en voerde generiek beleid de boventoon. In een mondiale en concurrerende markt kan een land met de omvang van Nederland eenvoudig weg niet op alle terreinen excelleren. Met beperkte middelen is focus onontbeerlijk. De verhouding tussen generiek en specifiek beleid moet in onze ogen meer verschuiven richting specifiek beleid voor bepaalde doelgroepen en sectoren.

Continueer sleutelgebiedenaanpak en sta open voor uitdagers en toekomstige groeigebieden

Het Innovatieplatform heeft in de vorige periode een oproep gedaan aan innovatieve bedrijven en kennisinstellingen om aan te geven waarin Nederland excellent is. Op basis van drie objectieve criteria (wetenschappelijke excellentie, internationaal onderscheidende marktpositie en mate van zelforganisatie) is door het Innovatieplatform een zestal sleutelgebieden benoemd: Flowers & Food, High-tech Systemen & Materialen, Water, Chemie, Creatieve Industrie en Pensioenen & Sociale Verzekeringen. Dit zijn, naast de dienstensector, belangrijke terreinen waar Nederland in de toekomst zijn geld mee verdient.

De sleutelgebiedenaanpak is door de Commissie Scheepbouwer in 2009 geëvalueerd. Conclusie was dat de ontwikkeling van de sectoren door deze aanpak versterkt is en de sleutelgebieden een positieve bijdrage leveren aan de concurrentiekracht. Daarom vinden we het verstandig de sleutelgebiedenaanpak te continueren en te intensiveren. Wij stellen voor om minimaal 50% van de rijksbrede programmatische innovatiegelden in te zetten binnen de sleutelgebieden. Nu is dat nog te zeer versnipperd door de veelheid van stimuleringsregelingen vanuit verschillende ministeries, met vaak ieder een eigen doestelling, thematiek en criteria.²⁸ Wij adviseren het volgende kabinet de status van het sleutelgebied Pensioenen & Sociale Verzekeringen te heroverwegen: dit sleutelgebied is door de crisis verzwakt, en biedt tot dusverre weinig aanknopingspunten voor een grote bijdrage aan onze exportpositie.

De Commissie Scheepbouwer concludeerde ook dat de overheid meer samenhang in het beleid voor sleutelgebieden moet aanbrengen en de sleutelgebieden zichzelf beter dienen te organiseren. Vertegenwoordigers van sleutelgebieden geven aan dat zij graag op regelmatige basis (2-3 x per jaar) overleg willen hebben met de top van departementen. Zij worden namelijk geconfronteerd met uiteenlopend en soms zelfs tegengesteld beleid, eisen en stimuleringsmaatregelen vanuit verschillende departementen. Ook valt er veel te winnen bij overleg met het bedrijfsleven over een zo slim mogelijke nationale implementatie van Europese regelgeving. Daardoor kunnen de sleutelgebieden hun internationale concurrentiepositie beter uitbouwen.

Naast het continueren en intensiveren van de sleutelgebiedenaanpak, adviseren we om ook open te staan voor uitdagers en toekomstige groeigebieden. Er moet naast de programmatische aanpak voldoende ruimte zijn voor uitdagers om zich sneller te ontwikkelen, bijvoorbeeld in de vorm van risicodragende kredieten. Toekomstige groeigebieden kenmerken zich door wereldwijde snelle (economische) groei, snelgroeiende bedrijven en vaak een lagere graad van zelforganisatie. Toekomstige groeigebieden kan de overheid stimuleren door een combinatie van een goed generiek beleid en specifiek beleid. Specifiek beleid voor toekomstige groeigebieden verschilt op onderdelen van sleutelgebieden: het zou een kortere tijdshorizon moeten hebben (voor een periode van vier jaar, met een evaluatie daarna of het terrein nog steeds veelbelovend is en voldoende progressie maakt in relatie tot ontwikkeling in anderen landen) en maatwerk op basis van de specifieke ontwikkelingsbehoeften. Voorbeelden van specifiek beleid dat ingezet kan worden, zijn het realiseren van grootschalige voorbeeldprojecten, opbouw van kennis door het aantrekken van toptalent uit het buitenland en samenwerking stimuleren met wereldwijde top kenniscentra en bedrijven.

Mogelijke toekomstige groeigebieden zijn: (onderdelen van) duurzame energie en producten en diensten voor een vergrijzende bevolking. Life Sciences and Health is een belangrijk onderzoeksgebied, waarin de overheid al veel investeert, dat veel kennis oplevert en enkele kernen van nieuwe bedrijvigheid heeft zoals de Point of Care Diagnostiek om door middel van innovaties sneller een diagnose te stellen waardoor de behandeling van een patiënt eerder kan starten. De sector heeft bovendien raakvlakken met bestaande sleutelgebieden. Wij raden aan om in de komende kabinetsperiode een voorziening te hebben om enkele groeigebieden financieel te ondersteunen om zich verder te ontwikkelen.

De sector duurzame energietechnologie kent een hoog groeitempo (ca. 15% per jaar richting 2020). In februari 2010 heeft het Innovatieplatform het advies uitgebracht om duurzame energie als groeigebied en sleutelthema te bestempelen. Duurzame energie is door zijn beperkte economische omvang geen 'klassiek' sleutelgebied, maar kan baat hebben bij een sleutelgebiedenaanpak om de sector te versterken door langjarige zekerheden van zowel de overheid als het bedrijfsleven die continuïteit garanderen. Duurzame energietechnologie is nauw verbonden met bestaande sleutelgebieden, zoals Chemie, Flowers & Food en High-tech Systemen en Materialen. De aanpak moet daarom de integratie en samenwerking van partijen over de sectoren heen stimuleren (van sector- naar themaoriëntatie).

Stimuleren van groei in sleutelgebieden wordt voor een belangrijk deel bepaald door R&D. Als bedrijven jaarlijks 2,5 miljard extra investeren in R&D, leidt dat tot een jaarlijkse extra productiviteitsgroei die oploopt tot 0,2% na tien jaar.²⁹

Investeer meer in onderwijs, onderzoek en innovatie en ondernemerschap

Innovatie is een belangrijk middel voor Nederland om zijn concurrentiekracht in de komende 10 jaar te versterken. Nederland investeert volgens de meest recente gegevens 0,87% BBP in publieke R&D en 0,89% in private R&D.³⁰ De verhouding tussen publieke en private R&D is in Nederland circa 1:1, veel lager dan de Europese doelstelling van 1:2. Daarmee heeft Nederland fors lagere R&D-investeringen dan de top 5 van meest concurrerende landen. Dit dwingt Nederland tot actie.

Een aantal grote kennisintensieve bedrijven geeft aan dat als de overheid een langjarig commitment afgeeft ten aanzien van een aantal gekozen innovatierreinen, dat ook positief zal uitwerken op de bereidheid van het bedrijfsleven om (langjarig) te investeren in R&D in Nederland. De sleutelgebieden zijn cruciaal voor de Nederlandse economie. De verwachting is dat deze sectoren ook de komende tien (tot twintig) jaar belangrijke en bepalende groeigebieden zullen zijn. Een langjarig commitment is daarom hier zeker op zijn plaats.

Volgens de Kennisinvesteringsagenda (KIA) moet er de komende kabinetsperiode tot 2015 olopend minstens 3 miljard euro per jaar extra publieke investeringen komen. Door extra investeringen van bedrijfsleven en overheid gezamenlijk, kunnen in de komende kabinetsperiode de R&D-inspanningen stijgen van de huidige 1,8% van het bruto binnenlands product naar 2,5%. Daarmee komen we op koers voor de Europa 2020-doelstelling van 3%.

Breng meer focus en regie in het innovatie- en onderzoeksbeleid

Om meer impact en efficiëntie te krijgen in het innovatie- en onderzoeksbeleid is meer focus, samenhang en continuïteit nodig. Zoals in hoofdstuk 3 staat beschreven, verdelen meerdere departementen gezamenlijk op het vlak van kennis en innovatie rond de 2 miljard euro over vele thema's, 13 universiteiten, 110 instituten en meer dan 40 programma's en regelingen. Nederland kan als klein land niet overal goed in zijn en moet dus naast sleutelgebieden ook keuzen maken in onderzoeksspeerpunten. Daarnaast moet het regionaal en internationaal innovatiebeleid (nog) meer in lijn gebracht worden met het nationaal innovatiebeleid.

De landen in de top van de Global Competitiveness Index, hebben vrijwel allemaal een samenhangende nationale onderzoeks- en innovatiestrategie vastgesteld. In Nederland is dat niet zo. Wel hebben de meeste sleutelgebieden hun ambities geformuleerd en geven zij aan dat ze hun relatief hoge groei van 3,5% per jaar met de helft kunnen versnellen bij meer en gerichte R&D. Dat lukt alleen door middel van publieke innovatiemiddelen die zijn opgesteld op basis van een meerjarige strategie en die niet, zoals nu, via variërende criteria en op wisselende momenten worden aangewend. Kies dus, net als onze concurrenten, voor een samenhangende nationale onderzoeks- en innovatiestrategie met meer zekerheid over langere termijn en geef bedrijfsleven en wetenschap een rol in het maken van thematische keuzen en het

³⁰ Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (2010). Wetenschaps- en Technologie-indicatoren

toedelen van gelden. Langdurige zekerheid (over een kabinetsperiode heen) is noodzakelijk omdat continuïteit essentieel is voor bevordering van innovatie en het uitlokken van investeringen door bedrijven.

Het wetenschaps- en innovatiebeleid (inclusief financieringsorganisaties) dient vanuit één nationale, departementoverschrijdende ambitie te worden geformuleerd, uitgevoerd en meerjarig gehandhaafd. De uitgaven van alle departementen voor thematisch onderzoek dienen een plaats te krijgen in deze strategie. Het gaat hier met nadruk om de programmatische middelen; de eerste geldstroom en een deel van de tweede geldstroom blijven bestaan voor vrij onderzoek en daarnaast blijft er een stevig generiek innovatiebeleid voor alle innovatieve bedrijven van Nederland.

Onze aanbevelingen zijn:

- Focus: kies voor een aantal thema's waar Nederland zich wereldwijd op kan profileren. Hieraan liggen de criteria 1) economische impact 2) wetenschappelijke excellentie en 3) maatschappelijke relevantie vanuit een Europees- internationaal perspectief, aan ten grondslag. De sleutelgebiedenbenadering biedt hiervoor al een basis.
- Houd rekening met de Europese agenda voor kennis en innovatie. Dit biedt betere kansen voor het verwerven van publieke funding vanuit Europa.
- Het Fonds Economische Structuurversterking (FES) moet worden omgevormd en benut voor een stabiele, constante financiering voor meerjarige Innovatieprogramma's.

Verder pleiten wij voor het drastisch terugdringen van kosten die bedrijven en kennisinstellingen moeten maken om subsidie aan te vragen en te verantwoorden: minder gedetailleerde aanvragen, kortere procedures (FES en Innovatieprogramma's duren vanaf de opening van indiening tot besluitvorming vaak meer dan 1 jaar) en een minder zware en regelmatige verantwoordings- en rapportageplicht.

Sterkere toppen in onderwijs en onderzoek

Het is een heet hangijzer in Nederland: hoe komen we tot sterkere toppen in onderwijs en onderzoek? Door differentiatie tussen instellingen, met meer focus en massa. Door échte keuzen te maken, door activiteiten te concentreren bij dié instelling in Nederland waar het beste onderwijs en onderzoek plaatsvindt. Het Innovatieplatform acht dit absoluut noodzakelijk, zowel op HBO als op universitair niveau.

We moeten in het HBO bijvoorbeeld durven kiezen voor één Top Techniek college, maar ook één Top Jeugdzorg opleiding waar professionals opgeleid worden die de jeugdzorg zo hard nodig heeft. Alleen de beste en meest gemotiveerde studenten zouden hier moeten worden toegelaten; dit verhoogt de prikkel om te excelleren.

Ook binnen universiteiten moeten we durven te differentiëren. Dit proces is al in gang gezet, zowel in de natuur- en scheikunde, maar moet nog veel verder en breder worden doorgevoerd. Alleen dan kunnen we tot de wereldtop gaan behoren en alleen dan worden de universiteiten en HBO-instellingen aantrekkelijker als samenwerkingspartner voor het Nederlandse en internationale bedrijfsleven.

Dit kan worden ondersteund door een differentiatie in prestatiemeting. Universiteiten en onderzoeksgroepen die zich richten op excellent wetenschappelijk onderzoek moeten beoordeeld worden op publicaties in toonaangevende tijdschriften. Universiteiten en onderzoeksgroepen die zich meer richten op toegepast en maatschappelijk onderzoek, moeten beoordeeld worden op basis van de toepassing van het onderzoek. Bijvoorbeeld octrooien en licenties die overgenomen worden door bedrijven, onderzoekscontracten met bedrijven en maatschappelijke organisaties moeten als graadmeter gebruikt worden van het succes van dit type onderzoek. Dat laatste blijft nu achterwege.

Innovatiecampussen als nieuw element voor het regionaal innovatiebeleid

De kracht van een sleutelgebied komt nog meer tot stand als activiteiten gebundeld worden in regionale concentraties. Dit is bijvoorbeeld met succes gebeurd rond Brainport Eindhoven waar met de High Tech Campus een open landingsplaats voor innovatieve high-tech bedrijven is gecreëerd. De overheid moet de ontwikkeling van internationaal concurrerende en onderscheidende regionale innovatie-ecosystemen bevorderen door vijf tot zes innovatiecampussen te verstevigen. Op een innovatie-campus werken bedrijven en kennisinstellingen volgens het open innovatieconcept met elkaar samen. Daar hebben bedrijven onder meer de beschikking over gezamenlijke faciliteiten voor (dure) apparatuur en zijn flexibel huurbare bedrijfsverzamelgebouwen voor startende en snelgroeiende bedrijven. Nieuwe kennisintensieve bedrijvigheid floreert hier en dit vormt een magneet voor buitenlandse bedrijvigheid met toegevoegde waarde voor de bestaande kennisclusters. Hier zijn flinke investeringen mee gemoeid: per campus kan het gaan om enkele honderden miljoenen euro's; deze worden door rijk, regionale overheden, betrokken bedrijven en kennisinstellingen en investeerders gezamenlijk opgebracht. Allianties en samenwerkingsverbanden van sleutelgebieden met internationale kennisinstellingen komen door zo een campus makkelijker van de grond en verbindingen met andere centra in Europa en daarbuiten worden sneller gelegd.

Ontwikkel grootschalige innovatieproeftuinen voor innovatieve producten en diensten van bedrijven op maatschappelijke terreinen als zorg, mobiliteit en duurzaamheid

De Nederlandse overheid koopt jaarlijks voor 60 miljard aan producten, diensten en werken in.³¹ Er zijn meer mogelijkheden om met deze inkoop innovatie te stimuleren. Andere landen doen dit beter. Nederland heeft op dit punt een relatief lage score op de Global Competitiveness Index.

Internationaal opererende bedrijven richten zich expliciet op groeimarkten als gezondheid, leefbaarheid en duurzaamheid. Ook op terreinen waar grote maatschappelijke opgaven liggen voor de overheid, zoals een betaalbare zorg voor een vergrijzende bevolking en het stimuleren van duurzame ontwikkeling. De belangen van overheid en bedrijven komen steeds meer parallel te lopen.

De overheid kan een aantal van de issues die ze de komende tien jaar moet oplossen op z'n manier aanbesteden dat daarmee ook de exportpositie van Nederlandse bedrijven wordt versterkt. Er is de afgelopen jaren voorzichtig ervaring opgedaan met maatschappelijke innovatieagenda's en innovatiegericht inkopen. De volgende stap is om per kabinetsperiode tien doorbraakprojecten te selecteren waar de overheid door onderhandelend opdrachtgeverschap doorbraken op reële vragen kan realiseren. Tegelijkertijd kan zij optimaal investeren samen met het bedrijfsleven.

We zijn de afgelopen periode als Innovatieplatform betrokken geweest bij de innovatieve Afsluitdijk, we hebben een concrete business case (FLOW) voor wind ver op zee gepresenteerd en in ons recente advies over duurzame energie pleiten we voor een grootschalig demonstratieproject (in publiekprivaat partnerschap) voor versnelde ketensamenwerking op het terrein van biomassa.³²

De overheid wil een aantal maatschappelijke issues oplossen, de Nederlandse kenniswereld beschikt over een aantal internationale topposities en bedrijven bouwen proposities voor internationale markten.³³ Op de knooppunten daarvan liggen mooie maatschappelijke business cases of doorbraakprojecten, zoals bijvoorbeeld de 'Dutch Delta Molecule' waarin enkele middelgrote Nederlandse multinationals samen met de kenniswereld werken aan geïntegreerde oplossingen op het terrein van afvalmanagement, schone energie, waterbeheer en duurzame gebouwen voor stedelijke delta's.

³¹ Expertise Centrum Aanbesteden (2010). Duurzaam inkopen en aanbesteden; www.pianoo.nl; Europese Commissie (2009). Advisory Committee on Public Contracts; Rijksoverheid (2010). Project: Nederland Ondernemend Innovatieland

³² Innovatieplatform (2010). Duurzame energie: Economisch groeigebied voor Nederland met groene potentie

³³ De zwaartepunten van overheid en kenniswereld zijn in kaart gebracht in het Meerjaren Kennis en Innovatiekompas (MIKK)

De overheid zou deze maatschappelijke business cases of doorbraakprojecten kunnen realiseren met budgetten die anders door vakdepartementen zouden zijn besteed aan aanbestedingen of subsidies. Het is wenselijk dat de overheid optreedt als projectpartner en ook bereid is om experimenten met regelgeving en andere bekostigingssystematiek mogelijk te maken. Voorbeelden zijn onderwerpen op het terrein van onderwijs: het digitale schoolboek, op het terrein van mobiliteit: rekening rijden en elektrisch vervoer, op het terrein van vitaal ouder worden: telecare en levensloopbestendig wonen. Met deze onderwerpen kan het bedrijfsleven nieuwe producten en diensten ontwikkelen in Nederland waarbij de eindgebruiker centraal staat. Een volgende stap is de wereldwijde verkoop van deze gebruiksvriendelijke producten en diensten als 'proven technology', getoetst in de reële praktijk. We verwachten dat het per doorbraakproject gaat om aanzienlijke bedragen, tussen 5 tot 10 miljoen en enkele honderden miljoen euro's, waarvoor consortia gevormd zullen worden.

5.2 Internationale bedrijven en export

Nederland speelt als klein land een grote rol in de mondiale economie. Dit blijkt uit onze positie als zevende exportland en het aandeel wederuitvoer in de Nederlandse export (42%). Het meest belangrijk voor onze handel zijn de banden met Europa waar 82% van onze export naartoe gaat. Anderzijds dreigen we aansluiting met opkomende economieën te missen. Slechts 7% van onze export gaat naar Azië. Onze export groeide in de afgelopen jaren slechts 7% per jaar, terwijl de import van Azië met 13% per jaar steeg.

Naast de handel worden ook de markten voor talent en onderzoek steeds meer internationaal. Over de periode 2001–2005 bedroegen de directe buitenlandse investeringen van Nederlandse bedrijven in het buitenland gemiddeld 53 miljard euro per jaar en buitenlandse investeringen in Nederland 28 miljard euro per jaar. Bij deze buitenlandse investeringen in Nederland gaat het om aantrekkelijke werkgelegenheid: een hogere kennis- en onderzoekscomponent, een hogere productiviteit en gemiddeld langere dienstverbanden.³⁴

Van oudsher is Nederland goed gepositioneerd als toegangsmarkt voor Europa. We beschikken over de mainports en de aansluitingen op het achterland en hebben de handelsgeest en internationaal georiënteerde werknemers. Onze belangrijkste aanbeveling is dan ook om deze positie als toegangspoort en broedplaats te blijven behouden en flink te versterken.

Maatregelen om de internationale positie van Nederland te versterken

Europa is voor de internationale positie van Nederland bijzonder belangrijk. Nationale innovatieprogramma's en innovatieve regio's moeten maximaal aansluiting vinden bij Europese initiatieven. Daarvoor is het belangrijk om strategische allianties te sluiten met andere Europese innovatieve regio's. Nederland doet dat en is daar succesvol in, want zo is Nederland als enige land in Europa geselecteerd om aan alle drie de Knowledge Innovation Communities van het European Institute of Technology mee te doen.

Daarnaast kunnen we de Nederlandse positie als landingsplaats voor bedrijven in Europa verder uitbouwen. We hebben voorgesteld om proactief, op basis van onze nationale sterkten in sleutelgebieden, 100 grote bedrijven te werven om zich in Nederland te vestigen. In het bijzonder kennisintensieve bedrijven, die goed aansluiten op onze sterkten en die het innovatiesysteem kunnen versterken zijn interessant. Daarbij moet er speciale aandacht zijn voor opkomende economieën in Azië. Maar ook de kansen die er zijn voor het aantrekken van bedrijven uit traditioneel belangrijke investeringslanden als de VS, Canada, Europa en Japan moeten we ten volle benutten. We kunnen meer R&D vestigingen aantrekken door investeringen in high-tech sectoren te vergroten, het gunstige belastingklimaat van Nederland beter te benutten en de WBSO³⁵ direct beschikbaar te maken bij fusies en overnames.

³⁴ Het aandeel hoger opgeleide werknemers is er bijna twee keer zo hoog als bij binnenlandse bedrijven. De optelsom van alle werknemers die vertrekken ligt in bedrijven in buitenlands eigendom op 22,8% van de populatie, in Nederlandse bedrijven op 30,7% (2005). CBS (2009). Internationaliseringsmonitor

³⁵ AgentschapNL (2010). Wet Bevordering Speur en Ontwikkelingswerk: Fiscale Stimulering van R&D

Het aantrekken van 100 internationale bedrijven zorgt voor een BBP-stijging van ten minste 6 miljard euro en een werkgelegenheidsgroei van 50 duizend banen. Het gaat om majeure investeringen van globaliserende bedrijven, die via Nederland de Europese markt gaan bedienen (hoofdkantoor, marketing & sales, logistiek) en om kennisintensieve bedrijven. Door proactief relaties op te bouwen op directieniveau, naar het voorbeeld van het Economic Development Board (EDB) in Singapore, kan dit gerealiseerd worden. We verwachten dat een deel hiervan Aziatische bedrijven kunnen zijn (450 Aziatische bedrijven zullen waarschijnlijk de komende 5 jaar een Europese vestiging openen)³⁶ en een deel kennisintensieve bedrijven uit de gehele wereld. Hiervoor moet het Netherlands Foreign Investment Agency versterkt worden, met professionals met langjarige bedrijfservaring binnen de sleutelgebieden, die zowel in Nederland als internationaal contact op directieniveau onderhouden binnen het bedrijfsleven en de overheid (met name relevant in Azië). Het Innovatieplatform adviseerde in 2009 al te starten met het aantrekken van 50 significante ondernemingen. Ook de relaties met bestaande investeerders, om plannen voor uitbreidingsinvesteringen of besluiten om bedrijfsactiviteiten binnen Europa te verplaatsen voor Nederland gunstig te beïnvloeden, moeten uitgebreid en geprofessionaliseerd worden. Dit vraagt een investering van 20 miljoen euro per jaar, die zichzelf vele keren terugbetaalt uit extra belastinginkomsten.³⁷

Ten derde moeten we onze deuren veel meer open zetten voor internationaal talent. Het aantrekken van internationaal talent stimuleert internationale kennisuitwisseling en vervult onze behoefte aan experts. Onze ambitie is om 1.000 buitenlandse toppromovendi aan te trekken; dit vergt mogelijk enige aanpassing in de regelgeving maar vooral een gouden behandeling: zij moeten maximaal gefaciliteerd worden om hier te komen werken en wonen. De concentraties van buitenlandse kenniswerkers moet worden ondersteund door goede internationale scholen.³⁸ De banden tussen Nederland en opkomende Aziatische landen kunnen versterkt worden door uitwisselingsprogramma's voor studenten en door onderwijs meer te richten op Azië. Behoud tevens het al aanwezige talent door buitenlandse studenten en promovendi, nadat ze zijn afgestudeerd aan Nederlandse universiteiten, een verblijfsvergunning als kennismigrant of wetenschappelijk onderzoeker te geven. De kennismigrantenregeling voorziet hier al in en met de modernisering van de Wet arbeid vreemdelingen worden nog verdergaande stappen in de goede richting voor het behoud en het aantrekken van toptalent gezet. Zo zorgt deze modernisering er onder meer voor dat het toptalent van de top 150 beste universiteiten naar Nederland kan komen om hier een bedrijf te starten of een baan als kennismigrant te verwerven. Waar Nederland wel voor dient te waken, is dat het zich door zijn hoge leges voor het verkrijgen van verblijfsvergunningen als student of kennismigrant niet uit de markt prijsst.

Ten vierde is het belangrijk om de handel met Azië te vergroten voor een aantal specifieke sectoren. Er liggen kansen in diensten, zoals waterbeheer en financiële concepten (ING is een belangrijke bank in India), maar ook voor een aantal goederen laten we exportkansen liggen. Omdat het om gesloten en moeilijk te betreden markten gaat, kan de overheid bedrijven helpen de export naar Azië te vergroten. Bijvoorbeeld door bedrijven te helpen ingangen te vinden bij netwerken

³⁶ Innovatieplatform (2009). 50 Buitenlandse Bedrijven werven voor Nederland

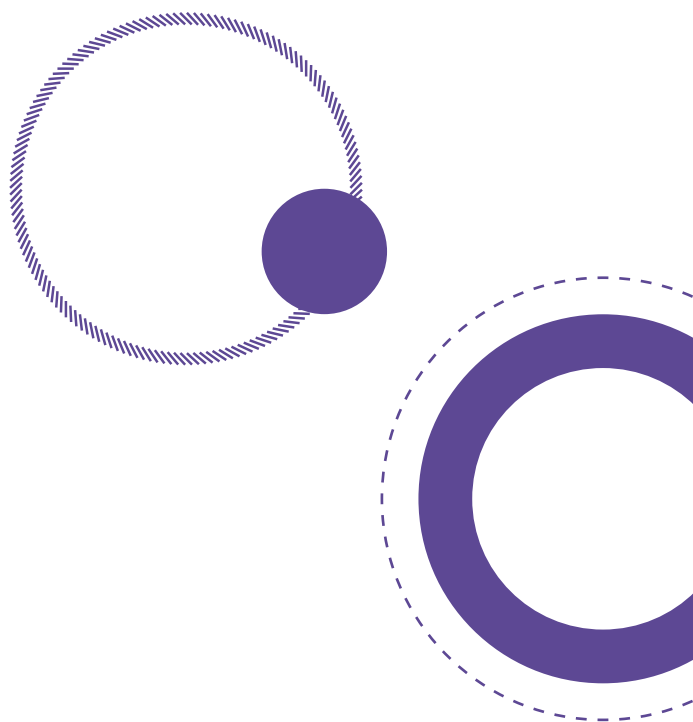
³⁷ Innovatieplatform (2009). 50 Buitenlandse Bedrijven werven voor Nederland

³⁸ Innovatieplatform (2009). Deuren Open! Advies Internationale Scholen

(het introduceren van bedrijven bij ambassades en aanwezigheid van Nederland op beurzen), bedrijven ondersteunen in de omgang met de beperkte “ease of doing business” en samen te werken om de “sprong naar Azië” te maken.

Tot slot is er een uitgebreide en uniforme branding nodig om de sterke kanten van Nederland te benadrukken en bedrijven en talent aan te trekken. Veel verschillende organisaties brengen nu verschillende boodschappen over Nederland naar buiten.

Door buitenlands talent en bedrijven naar Nederland te halen groeit ons BBP niet alleen direct, maar ook indirect door allerlei secundaire effecten: zoals een hogere productiviteit van buitenlandse bedrijven, waar Nederlands talent van kan leren. Internationale bedrijven die hier gevestigd zijn leveren direct 30% van de totale omzet van Nederland en 14% aan werkgelegenheid (536 duizend FTE). Daarbij komen nog eens alle indirecte effecten, zoals extra klanten voor ondersteunende dienstverlenende bedrijven en bedrijven die enabling technologieën leveren. Export levert ons 153 miljard euro toegevoegde waarde op (30% van de totale toegevoegde waarde), met het creëren van deze toegevoegde waarde zijn ongeveer 2,1 miljoen banen gemoeid (27% van het totaal aantal banen).³⁹

TOMTOM

5.3 Een ondernemende cultuur

Het belangrijkste aangrijpingspunt om ondernemerschap in Nederland te versterken is direct ook één van de lastigste: een verandering naar een meer ondernemende en innovatieve cultuur realiseren met drastisch meer ondernemerschap als resultaat. Als je jongeren van 15–16 jaar vraagt hoe zij naar de toekomst kijken, dan antwoordt het overgrote deel dat ze bij een multinational in dienst willen (bijv. Shell, Philips, Rabobank). Relatief weinig jongeren hebben de ambitie om een eigen bedrijf te starten of om bij een 'startend' of 'snelgroeiend' bedrijf te werken. Niet elke leerling moet ondernemer worden, maar het is belangrijk om een ondernemende en creatieve houding, het onafhankelijk denken en het durven aangaan van risico's te stimuleren. Om dat te bereiken is het nodig om al vroeg in het onderwijs structureel aandacht te besteden aan het bevorderen van ondernemerszin en de benodigde ondernemerskwaliteiten (kennis en vaardigheden). Het leren doceren van deze ondernemende vaardigheden zou dan ook in de PABO al aan de orde moeten komen.

De afgelopen jaren zijn er diverse initiatieven opgestart om ondernemerschap in het onderwijs te stimuleren: zo is er financiële ondersteuning gekomen voor scholen in primair en voortgezet onderwijs die ondernemerschap in het lespakket opnemen en zijn er Centers of Entrepreneurship opgericht bij een aantal universiteiten. Het is nu zaak om deze initiatieven verder op te schalen en uit te rollen. Daarom pleiten we er voor om ondernemende vaardigheden extra aandacht te geven op alle niveaus van het onderwijs. Door onderwijs en ondernemerschap te verankeren in bestaande onderwijsprogramma's van het primair, voortgezet en middelbaar (beroeps) onderwijs. Met name op VMBO- en MBO-niveau zijn er nog te weinig ondernemerschapinitiatieven, terwijl er ook hier veel mogelijkheden zijn om direct na school een bedrijf te beginnen. Meer aandacht voor ondernemerschap biedt leerlingen nieuw perspectief en verkleint vroegtijdige schooluitval.

In het hoger onderwijs moeten we zorgen voor een dynamisch ecosysteem dat studenten stimuleert om succesvol te ondernemen en onderzoekers aanmoedigt om hun kennis in te brengen in ondernemingen. Een voortvarende uitrol van de afspraken uit de valorisatieagenda van december 2008, inclusief een meer structurele verankering, is hierbij noodzaak.

Cultuur veranderen betekent ook het meer inzetten op inspirerende voorbeelden. Dat kan bijvoorbeeld door ondernemers te vragen om voor één dag per jaar voor de klas te staan tijdens de jaarlijkse Global Entrepreneurship week in november. Dat kan ook door leerlingen in de gelegenheid te stellen een maatschappelijke stage te doen bij een bedrijf. Verder kan een ondernemende cultuur gestimuleerd worden door in school- en kinderboeken vaker een ondernemer als voorbeeld te nemen en door projecten uit te voeren waarbij kinderen zelf geld verdienen voor een goed doel.

Kamers van Koophandel dienen zich verder te ontwikkelen tot de regionale expertise- en kenniscentra op het gebied van ondernemerschap, waar ondernemers jong en oud, groot en klein informatie, kennis en inspiratie opdoen over het starten en ook laten doorgroeien van hun onderneming. Dat kan door nauwere samenwerking met publieke en private organisaties op het gebied van ondernemerschap.

Meer ruimte om te ondernemen en te groeien

Nederland kent in vergelijking met andere kenniseconomieën weinig snelgroeiende bedrijven. Ondernemers zouden beter ondersteund kunnen worden door de toegang tot financiering en kennis te verbeteren en de regeldruk voor ondernemers te verlagen. Daarnaast kan door actieve ondersteuning productiviteit verhoogd en groei versneld worden. Hiervoor doen we de volgende aanbevelingen:

- Continueren en opschalen van het programma Groeiversneller. Dit programma ondersteunt bedrijven met een omzet tussen 2 en 5 miljoen per jaar in het realiseren van een omzetgroei naar ten minste 20 miljoen per jaar.
- Het differentiëren van regelgeving maakt het voor kleine en snelgroeiende ondernemingen aantrekkelijker om personeel in vaste dienst te nemen. Nederland kent relatief veel zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers): voor een deel omdat werkgevers het risico te groot vinden om personeel in vaste dienst te nemen. De regels die gelden voor werkgevers, bijvoorbeeld voor het doorbetalen van loon bij langdurige ziekte en arbeidsongeschiktheid, wegen erg zwaar voor kleine bedrijven. Aannemen van vast personeel en doorgroei kan vergemakkelijkt worden door het introduceren van een verlicht regime, bijvoorbeeld door het inkorten van de plicht tot loondoorbetaling voor kleine werkgevers.
- Het verder doorvoeren van het high trust principe binnen alle lagen van de overheid (rijk, provincie, gemeenten en uitvoeringsdiensten zoals inspecties) door middel van minder regels en toezicht. Dit principe van vertrouwen vermindert de administratieve lasten voor ondernemers. Inzet voor de komende kabinetsperiode moet zijn: verbetering van de dienstverlening van de overheid en een sectorale/domeingerichte aanpak van regeldruk die ondernemers daadwerkelijk merken. Als gevolg van de kredietcrisis wordt gesproken over het stellen van additionele eisen aan financiële instellingen. We pleiten er voor hier bijzonder terughoudend in te zijn, en zeker niet verder te gaan dan de eisen die EU-breed worden afgesproken. Hogere eisen kunnen er namelijk toe leiden dat de kredietverlening aan ondernemingen, die onontbeerlijk is voor groei, onder druk komt te staan. Daarnaast zou het goed zijn als financiering door informal investors meer wordt gestimuleerd evenals het faciliteren door de overheid van fondsen voor vermogensverstrekking (eigen vermogen en achtergestelde leningen).
- Er is meer kennisuitwisseling nodig tussen het MKB en onderwijs, bijvoorbeeld door een betere aansluiting van beroepsonderwijs op wensen van bedrijven of door een aanpak die ervoor zorgt dat meer HBO afgestudeerden in het MKB gaan werken.

- Productiviteitsgroei in het MKB kan gestimuleerd worden met 'slimmer werken'. Bedrijven zouden meer geïnformeerd moeten worden over organisatorische innovatie en kunnen sterker gestimuleerd worden om aan de slag te gaan met 'slimmer werken', bijvoorbeeld door middel van vouchers voor advies door private bedrijven. Uit onderzoek in opdracht van het Innovatieplatform blijkt dat proces-innovatie tot 9% productiviteitsgroei kan leiden.⁴⁰
- Coaching van startende bedrijven kan helpen om hen sneller te doen groeien. Enkele universiteitssteden zijn gestart met een programma gericht op high-tech MKB bedrijven. In deze steden kunnen studenten een 2-jarig programma volgen dat bestaat uit opleiding, netwerk en een groei financieringsfonds. Dit soort programma's zou in alle universiteitssteden uitgerold kunnen worden.

5.4 Een innovatieve dienstensector

De dienstensector is van groot belang voor de Nederlandse economie en zal ook in de toekomst een belangrijke banenmotor zijn. In Nederland creëert de dienstensector meer dan 70% van de toegevoegde waarde. Het stimuleren van innovatie en internationale handel in diensten kan leiden tot een forse wind in de zeilen van het Nederlandse verdienvermogen.

De waarde van dienstverlening voor Nederland komt niet alleen uit de grote traditionele commerciële dienstensectoren (zoals handel, horeca, transport en logistiek, telecom, financiële en zakelijke diensten), maar ook uit de verwevenheid met de industrie, die een grote afnemer is van diensten. Diensten en industrie delen een uitgebreid netwerk, waarin over de hele keten door sectoren heen waarde wordt toegevoegd.⁴¹ Daarnaast halen industriële bedrijven zelf steeds meer inkomsten uit nevenactiviteiten zoals dienstverlening bij hun producten.⁴²

De verwevenheid van diensten in de economie geeft ook weer hoe divers de dienstensector is. De grote commerciële dienstensectoren omvatten een variëteit aan services: van arbeidsintensieve diensten als horeca tot erg kennisintensieve diensten als financiële adviesverlening of puur geautomatiseerde diensten als betalingsverkeer. Sinds 2006 hebben landen als Finland, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Korea specifieke programma's ontworpen om de dienstensector te stimuleren⁴³ en zijn er ook op Europees niveau initiatieven gestart.⁴⁴ Nederland kent recent twee programma's rond zakelijke dienstverlening en ICT en de creatieve industrie. Echter de schaal van deze programma's is beperkter dan die in Finland, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Korea.

De veelvormigheid van diensten, zowel binnen de traditionele sectoren zelf als in individuele bedrijven, vraagt om maatwerk binnen beleid en specifieke randvoorwaarden voor subsectoren (bijv. banken vs. supermarkten). Er kan ook geclusterd worden op basis van gelijksoortige diensten binnen diverse sectoren, horizontale thema's in dienstverlening (bijv. ICT innovatie, organisatorische innovatie en customer service management).

Daarnaast zijn er drie generieke aanbevelingen die naar voren komen uit rapporten en interviews voor het stimuleren van de dienstensector: (1) het verbeteren van het aanbod en de vaardigheden en brede aanbod van dienstenprofessionals, (2) het weghalen van belemmeringen stimuleren voor diensteninnovatie en productiviteitsgroei en (3) het stimuleren van internationalisering van diensten.

41 ExSer (2010). Reinventing Service Innovation waardenetwerken voor sleutelgebieden

42 Broersma, L. GGDC (2010). Aspecten van diensteninnovatie in Nederland nader belicht

43 AMSI (2010). Diensteninnovatiebeleid: benaderingswijzen, beleidsopties en stand van zaken in Finland, Duitsland, VK en Korea

44 PRO INNO (2010). Challenges for EU support to innovation in services

Kennisinfrastructuur versterken en aanbod en vaardigheden dienstenprofessionals verbeteren

Uit gesprekken met bedrijven die diensten leveren, komt naar voren dat er in Nederland nog weinig 'state of the art' kennis is bij kennisinstellingen over diensteninnovatie. Dat is een belangrijke reden waarom er nog weinig samenwerking is tussen bedrijven en kennisinstellingen op het terrein van diensteninnovatie en dat dienstenbedrijven moeite hebben met het vinden van professionals met de juiste vaardigheden. Er is behoefte aan medewerkers met een zogeheten T-vormige kennisbasis: een combinatie van brede en diepe competenties en kwalificaties en een mix van commerciële en technische vaardigheden.

Maatregelen om dit te bereiken:

- Versterk de kennisinfrastructuur op het terrein van diensteninnovatie en haal internationaal toptalent uit onder meer de Verenigde Staten naar Nederland en intensiveer de samenwerking met andere Europese landen om de kennisopbouw te versnellen.
- Creëer in samenwerking met het bedrijfsleven betere opleidingen op HBO-instellingen en universiteiten die zich specialiseren in diensteninnovatie. Voorbeelden zijn masters, minors en executive courses op het gebied van service engineering, service management en service innovatie in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven.

Belemmeringen voor diensteninnovatie en productiviteitsgroei wegnemen

Om internationaal sterker te kunnen concurreren is een stijging van productiviteit door meer innovatie in de dienstensector noodzakelijk.

De volgende maatregelen kunnen diensteninnovatie en productiviteitsgroei stimuleren:

- De dienstensector heeft nog te maken met veel barrières die productiviteitsgroei belemmeren. Voorbeelden hiervan zijn: belemmeringen tegen 24 uur/7 dagen in de week dienstverlening, terwijl een flexibelere beschikbaarheid van diensten door de modernisering van de arbeidsmarkt noodzakelijk is; beperkingen voor een nieuwe productmix⁴⁵; de privacywetgeving en vestigingsbeleid dat toetreding van nieuwe bedrijven beperkt. Een gevolg van deze belemmeringen is dat concurrentie in de dienstsector achterwege blijft, waardoor er geen prikkel tot productiviteitsstijging is.
- Meer en breder onderzoek naar diensteninnovatie is gewenst. Traditioneel wordt R&D in de industriële sector meer publiek gesteund, wanneer diensten innovatie-subsidies krijgen is dit vaak voor ICT-investeringen, terwijl steun voor een bredere vorm van innovatie nodig is (bijv. voor organisatorische innovatie). De initiatieven en instituten op het gebied van diensteninnovatie moeten gebundeld worden om versplintering van kennis en kennisopbouw te vermijden en bedrijfsleven en wetenschap samen te laten werken.
- De overheid kan rolmodel zijn door innovatieve en efficiënte overheidsdiensten. Daarnaast kan zij haar rol als launching customer voor diensten versterken en een proeftuin van diensten in Nederland stimuleren.

⁴⁵ Ministerie van Economische Zaken (2007). Versnellen arbeidsproductiviteitsgroei in Nederland Erop of Eronder

Stimuleren van internationalisering van diensten

Het aandeel van diensten in de totale buitenlandse handel van Nederland is ongeveer 20%.⁴⁶ Ondanks dat diensten moeilijker verhandelbaar zijn dan goederen, groeit internationaal de export van diensten met 12% per jaar. Onze groei van de export van diensten blijft met 6% per jaar hierbij achter. In 2007 werd slechts ongeveer 30% van het exportpotentieel van diensten benut.⁴⁷ Er liggen nog grote kansen voor juridische, administratieve en commerciële diensten, voor reclamebureaus en bedrijven die actief zijn in bouwkundig/technisch ontwerp en advies.

De volgende maatregelen kunnen internationalisering van diensten stimuleren:

- Sectororganisaties kunnen helpen om kansen voor internationalisering te benutten, door bijvoorbeeld krachtenbundeling in clusters en platforms te stimuleren met ondersteuning en informatievoorziening door de overheid. Kleine dienstenbedrijven hebben namelijk moeite om de stap naar het buitenland te maken.
- De overheid kan niche dienstensectoren detecteren die een groot marktaandeel in de internationale dienstenhandel hebben en deze stimuleren.

⁴⁶ Ministeries van Economische Zaken (2007). Internationalisering van Diensten: Positie en Perspectieven van Nederland

⁴⁷ EIM (2008). Exportthermometer

5.5 Een excellente onderwijs- en kennisinfrastructuur

Investeer meer in onderwijs

Zoals uit de jaarlijkse evaluatie van de Kennisinvesteringsagenda blijkt, blijven de publieke investeringen in onderwijs (met name in primair en secundair onderwijs) achter bij die van de meest concurrerende kenniseconomieën. Juist in de huidige tijden van crisis hebben landen als de VS en Duitsland van onderwijs en onderzoek een speerpunt gemaakt. Gezien de relatief lage investeringen in onderwijs in Nederland pleiten we er voor om in de komende kabinetsperiode minimaal 1 miljard euro extra te investeren in onderwijs. Onderstaande maatregelen zijn in overeenstemming met de Kennisinvesteringsagenda.

Zorg voor meer topdocenten voor de klas

De beste mensen moeten willen werken als docent in het onderwijs. Om dit te bereiken is een aantrekkelijker lerarenvak nodig. Zowel de instroom als de kwaliteit van de lerarenopleidingen zal moeten verbeteren. Er moet meer selectie bij de instroom van de docentenopleidingen plaatsvinden en voldoende tijd en middelen geboden worden voor de continue bijscholing van docenten.

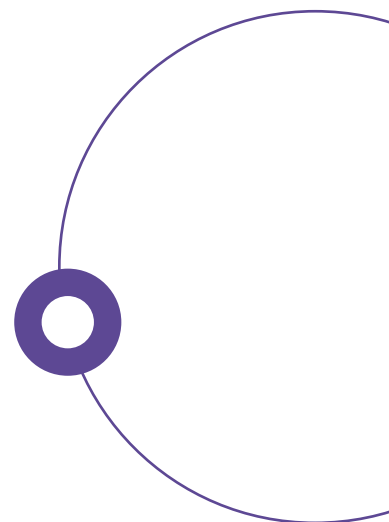
Verder is het wenselijk dat meer hoogopgeleiden les gaan geven in het onderwijs. Zo zouden de beste promovendi gevraagd moeten worden om tijdelijk voor de klas te staan. Daarnaast moeten bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties gevraagd worden werknemers meer ruimte te geven om les te geven. Om de wervingskracht van het onderwijs te vergroten, moeten er betere opleidingen en nieuwe opleidingsroutes komen voor zij-instromers. Bovendien moet er een betere beloning komen voor docenten: het is belangrijk om opleiding en prestatie een grotere rol te geven in de functiewaardering en beloning van docenten. Ook is het van belang dat de werkdruk voor docenten in het onderwijs verlaagd wordt: streef naar betere verhouding tussen lesgeven en overige taken. Goede professionele docenten verdienen de ruimte en verantwoordelijk in de eerste plaats naar elkaar.

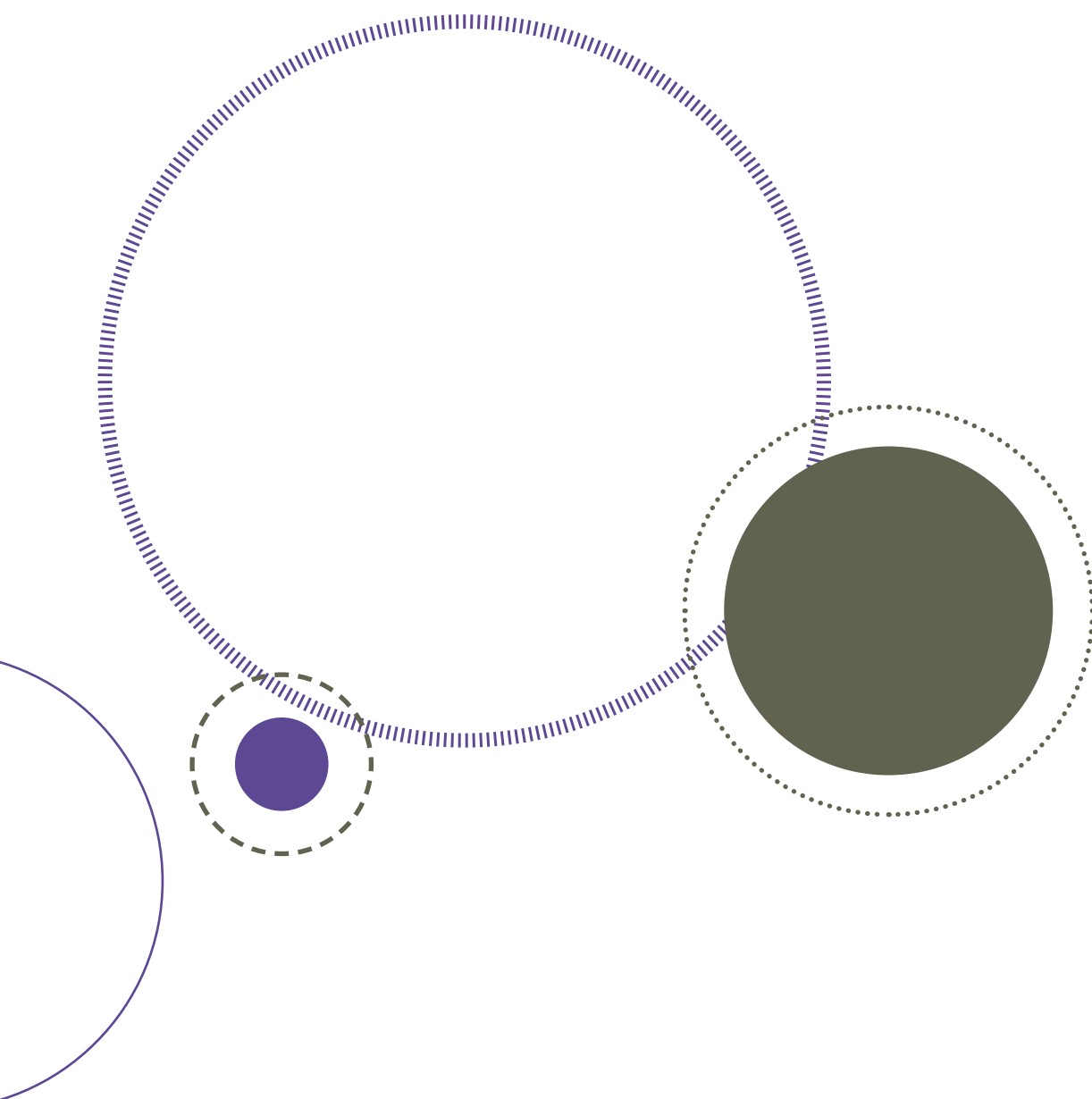
Meer maatwerk in het onderwijs

Er zijn terecht grote zorgen over de algemene kwaliteit van het onderwijs: te veel leerlingen zijn slecht in rekenen en taal en de schooluitval is onacceptabel hoog. Naar onze mening dient er dan ook actief ingegrepen te worden bij de 10% slechtst presterende scholen in Nederland. De schoolinspectie vervult al een actieve rol bij het bevorderen van de onderwijskwaliteit en het terugdringen van het aantal zwakke en zeer zwakke scholen.

Te veel enthousiaste studenten voelen zich onvoldoende uitgedaagd. Meer maatwerk is nodig: diversiteit in leerroutes die zijn toegesneden op het individu. Dit betekent voor sommigen leerlingen meer persoonlijke begeleiding (voor specifieke zorgleerlingen

en bij schoolovergang) en voor anderen een betere aansluiting op de beroepspraktijk. Om de aansluiting op de beroepspraktijk te verbeteren moeten de vakcolleges, een initiatief binnen het VMBO/MBO om leerlingen op te leiden tot vakman door middel van veel praktijklessen, verder uitgebreid worden. Voor de excellente scholieren en studenten zijn programma's nodig die hen meer uitdagen, bijvoorbeeld door internationale uitwisselingsprogramma's. We moeten de belangstelling voor bèta en techniek die we de afgelopen jaren bereikt hebben, op peil houden en de investeringen hierin continueren.

5.6 Een flexibele arbeidsmarkt waarin iedereen participeert

De komende jaren zal de werkloosheid nog boven het niveau liggen dat we voor de economische crisis hadden bereikt. Dat neemt niet weg dat we dit decennium steeds meer terechtkomen in een periode van dreigende arbeidsmarktkrapte: bedrijven en instellingen zullen steeds meer problemen ervaren bij het vervullen van vacatures.

Om onze toekomstige concurrentiekracht te versterken zal het nodig zijn dat méér mensen méér uren gaan werken. Op dit moment wordt een deel van het talent niet goed benut doordat bepaalde groepen minder actief zijn op de arbeidsmarkt (vrouwen, 55-plussers, allochtonen). Als we de diversiteit van deze groepen goed weten in te zetten, verbetert de aansluiting bij klantbehoeften en wordt de toegevoegde waarde en daarmee de productiviteit verhoogd.

Het Innovatieplatform schaaft zich ook achter de initiatieven om het werkzame leven te verlengen tot voorbij de 65 jaar om, gezien de stijgende levensverwachting, de toegenomen mogelijkheden van ouderen te benutten voor de arbeidsmarkt.

Het CPB gaat in zijn verkenning voor 2011–2015 uit van een nagenoeg constante participatie (de participatie stijgt slechts met 0,3% per jaar) en trekt daarbij de conclusie dat het participatiereservoir, waarmee we de afgelopen 10 jaar voor een groot deel onze welvaart mee hebben laten groeien, op is. Het CPB stelt dat de welvaarts-groei de komende jaren dus vooral uit productiviteits-groei moet komen. Wij onderschrijven dat productiviteits-groei de belangrijkste manier is om welvaarts-groei te bereiken en dat investeringen in innovatie en onderwijs daarom noodzakelijk zijn. Maar tevens bestrijden we dat het reservoir van meer mensen, meer laten werken op is. De participatie van hoogopgeleiden allochtonen ligt met 77% nog achter op de participatie van hoogopgeleide autochtonen (85%). In totaal is de participatie van allochtonen 68%, terwijl de participatie van autochtonen op 78% ligt. 35% van de werklozen is nog steeds langer dan één jaar werkloos. Ouderen tussen de 55–60 participeren voor 64%, 60-plussers slechts met 28%. De participatie van vrouwen is nu hoog (71%), maar 75% van deze vrouwen werken dus parttime. In totaal werken alle vrouwen in de leeftijd 20–65 jaar gemiddeld maar 18 uur per week.

Benut al het talent

Wij erkennen het belang van maatregelen om het talent dat nu niet benut wordt, te stimuleren om wel of meer te gaan werken. De Commissie Arbeidsparticipatie onder leiding van TNT topman Peter Bakker heeft daarover in 2008 al een aantal suggesties gedaan:

- Om vrouwen te stimuleren meer uren per week te werken zou de financiële regelgeving aangepast kunnen worden zodat werken voor vrouwen meer loont. Flexibele kinderopvang gecombineerd met een betere aansluiting tussen school- en werktijden is nodig om het gemakkelijker voor vrouwen te maken om meer te

werken. Daarnaast is een modernisering van de arbeidsmarkt van belang: zowel voor vrouwen als voor mannen zouden flexibele werktijden en het nieuwe werken (bijv. via lokale werkcentra) ondersteund kunnen worden.⁴⁸

- Om ouderen te stimuleren om langer te participeren in de arbeidsmarkt is het belangrijk om continue ook ouderen bij te scholen. Daarnaast is een verbetering van leeftijds- en loopbaanbewust personeelsbeleid nodig.
- Om de kansen voor allochtonen op de arbeidsmarkt te vergroten zouden ze meer gestimuleerd kunnen worden om Nederlands te leren via leerplicht, participatieplicht of betaald werk.
- Langdurige werkloosheid zou vermeden moeten worden door de duur van werkloosheidsuitkeringen te verkorten en eerder scholing aan te bieden.

Het aantal gewerkte uren is in Nederland het laagste van Europa. Voor een deel is dit een bewust gemaakte keuze van werknemers, die sterk bijdraagt aan het welzijn in dit land. Maar als vrouwen, 55-jarigen tot 65-jarigen en allochtonen 10% meer uren zouden werken, dan levert dit een extra BBP op van 34 miljard. Hetzelfde effect kan bereikt worden als alle vrouwen gemiddeld 4 uur per week extra werken (van 18 uur naar 22 uur, dit levert 34 miljard op), al zal de totale groei lager zijn doordat de mannen dan gemiddeld minder zullen werken. Het verhogen van het aantal gewerkte uren kan door een aantal fiscale maatregelen die zowel kosten als opbrengsten voor de rijksbegroting opleveren en dus budgetneutraal uitgevoerd worden.

Verhoog de arbeidsproductiviteit en dynamiseer de arbeidsmarkt

Naast het betrekken van onbenut talent op de arbeidsmarkt en het verhogen van het aantal gewerkt uren, is groei van arbeidsproductiviteit in de vorm van toegevoegde waarde per gewerkt uur een belangrijke manier om economische groei te realiseren. Innovatie, beter onderwijs en een verschuiving naar sectoren met een hogere toegevoegde waarde per gewerkt uur zijn belangrijke manieren om arbeidsproductiviteit te verhogen. Door middel van een aantal verbeteringen in de arbeidsmarkt kunnen productiviteit en dynamiek ook in de breedte gestimuleerd worden.

Leven Lang Leren verhoogt niet alleen de arbeidsproductiviteit, maar zorgt ook voor een flexibelere arbeidsmarkt en zorgt er tevens voor dat oudere werknemers langer actief en betrokken kunnen blijven. Op dit moment neemt jaarlijks 17% van de beroepsbevolking deel aan bij- en omscholing, terwijl de doelstelling van de KIA, die in een land als Zweden gehaald wordt, 35% is. De Denktank Leren en Werken (2009) heeft een aantal concrete suggesties om een Leven Lang Leren te stimuleren.

Voor concurrentiekracht en innovatie is het goed dat werknemers van functie en baan wisselen. Met name functionele flexibiliteit levert een aantoonbare positieve bijdrage aan innovatie.⁴⁹

Meer prestatie management en meer prestatiebeloning binnen het bedrijfsleven zal ervoor zorgen dat werknemers sneller op de juiste plek terecht komen, geeft weer op welke onderwerpen bijscholing voor een werknemer interessant zou zijn en creëert transparantie wanneer werknemers structureel onder of boven hun niveau presteren.⁵⁰

49 Haibo Zhou e.a. (2010). Flexible labor and Innovating Performance: Evidence from Longitudinal Firm-Level data

50 SER (2006). Welvaartsgroei door en voor iedereen. In het OSA Aanbodpanel (2008) geeft 35% van de werknemers aan over meer kennis en vaardigheden te beschikken dan het werk vereist, en 10% over onvoldoende, andere of verouderde vaardigheden. Ook daarin is dus sprake van onbenut talent

5.7 Een faciliterende en stimulerende overheid

De overheid speelt een cruciale rol, naast het private domein, bij het bereiken van een meer concurrerende economie en maatschappij. In onze overtuiging ligt er bij de overheid zelf een fors aantal verbeteringsuitdagingen, terwijl ook de bijdrage van de overheid aan de concurrentiekracht van Nederland vergroot kan worden.

Een vijftal prioriteiten:

- Verbeter de operationele uitvoering bij de overheid en creëer zodoende een substantiële bijdrage aan de ombuigingsoperatie die in de komende jaren noodzakelijk is. Dit beslaat alle publieke en collectieve uitvoeringstaken. In verhouding tot andere ontwikkelde landen besteedt Nederland relatief veel uit aan het bedrijfsleven. De ombuigingsoperatie van het begrotingstekort vraagt om een tweeledige ingreep. Allereerst is efficiëntieverbetering mogelijk door het blijven doorvoeren van lean-operations principes in operationele taken. Ten tweede is een beperking mogelijk van de taken die de overheid uitvoert. Deze aanpak heeft in het buitenland op diverse terreinen tot zowel kostenverlagingen geleid, alsook kwaliteitsverbeteringen en vergroting van waardering door burgers.
- Versnel de besluitvorming en uitvoering rondom grootschalige projecten en verken substantiële vereenvoudigingen in de opzet en structuur van de overheid, inclusief het beperken van bestuurslagen. Voortbouwend op de crisiswet is een verdere versnelling van besluitvorming noodzakelijk. De vraag dringt op of we niet teveel de nadruk hebben gelegd op het institutionaliseren van de hindermacht en te weinig aandacht hebben besteed aan het organiseren van doorzettingsmacht. Het is wenselijk een grondige verkenning te doen van het aantal publieke bestuurslagen en instanties in Nederland. Doelstelling zou moeten zijn het aantal bestuurslagen te reduceren met minstens één laag, en zo mogelijk twee lagen tussen centrale overheid en lokale uitvoering, bijvoorbeeld de provincielaag. Wetgeving kan verder versimpelen door het onnodig doordelegeren van regelgevende bevoegdheden te voorkomen (van wet naar algemene maatregel van bestuur, naar ministeriële regeling, naar uitvoeringscirculaires). Om daadkracht te vergroten moeten ten slotte ambtenaren en politici meer vaardigheden opdoen in opdrachtgeverschap, projectmanagement en snelle besluitvorming (i.e. onderhandelingsvaardigheden).⁵¹
- Maak de overheid tot een innoverende inkoper en gebruik het inkoopbeleid als stimulant voor lokale innovatie en duurzaamheid. De overheid gedraagt zich nog te weinig als innoverende inkoper en toepassen van innovatieve en duurzame producten en diensten: overheden kopen nu slechts voor 36% duurzaam in.⁵² In aanbestedingen wordt te zwaar rekening gehouden met de prijs, waardoor veel innovatieve diensten en bedrijven kansen missen in Nederland. Zo kan gedacht worden aan innovatieve toepassingen in duurzaamheid in de gebouwde omgeving.

⁵¹ Commissie Elverding (2008). Sneller en beter: Advies Commissie Versnelling Infrastructurele Projecte

⁵² AgentschapNL (2010). Duurzaam Inkopen

- Om geloofwaardige betrokkenheid te creëren dient de overheid haar prestatiedoelen en ambities transparant te communiceren. Deze transparantie vergroot het vertrouwen van burgers en creëert heldere focus bij de uitvoering. Een aantal grote veranderingstrajecten in het buitenland (zoals rondom onderwijs in het Verenigd Koninkrijk, of criminaliteitsbestrijding in de Verenigde Staten) heeft laten zien dat deze methodiek zowel verbetering brengt, als betrokkenheid en vertrouwen.
- Zorg voor een beter ethos van publieke dienstverlening. Op dit moment zijn leraren, verpleegkundigen en hulpverleners een te groot deel van hun tijd kwijt aan bureaucratie.⁵³ Professionals moeten het vertrouwen van de overheid krijgen dat ze hun vak goed uitvoeren en meer op kwaliteit achteraf gecontroleerd worden in plaats van het vooraf voldoen aan procedurele eisen. Geef uitvoerende ambtenaren meer eindverantwoordelijkheid over resultaten en een ruimer mandaat om samen met bedrijven en maatschappij doelen te halen en projecten te realiseren.

Vermindering van bestuurlijke drukte en overheidslagen heeft vooral een positief effect op de dynamiek van de economie. Bezuinigingen op operationele uitvoering van de overheid hebben een potentie van 8 miljard. Wij schatten in dat een bezuiniging van 5% op de uitvoeringskosten van de totale publieke sector mogelijk is (deze zijn in Nederland 28,5% van het BBP, een totaal van 165 miljard)⁵⁴ door meer efficiëntie en effectiviteit en niet zozeer door de kwaliteit of omvang van dienstverlening en sociale ondersteuning aan te passen. Dit is per saldo een BBP-daling, die meermalen gecompenseerd wordt door de eerder beschreven BBP-groei.

⁵³ ITS "Beleving van regeldruk in het onderwijs," juli 2008, in opdracht van het Ministerie van OCW
"Een kwestie van vertrouwen" Over transparantie en verantwoorden in de zorg en het terugdringen van administratieve lasten, VWS-commissie administratieve lasten in de zorg, januari 2006

⁵⁴ OECD (2009). Governance at glance

5.8 Een superieure basisinfrastructuur

Eén van de sterkten van Nederland is ons gunstige, stabiele vestigingsklimaat. Van oudsher is Nederland een politiek en economisch stabiel land, waar weinig stakingen voorkomen. Ook kennen we een goed rechtssysteem, met weinig tot geen corruptie. Onze douaneafhandeling is goed en ons belastingregime stabiel.

Toch schuilt het gevaar erin dat we dergelijke randvoorwaarden als vanzelfsprekend aannemen. In the Global Competitiveness Index (GCI) scoren we op de randvoorwaarden slechts een 12^e positie. Met name op het gebied van macro-economische stabiliteit blijven we de laatste twee jaar achter (38^e positie door onze overheidsschuld, het overheidstekort en het totaal van onze spaartegoeden). Op het gebied van infrastructuur scoren we 15^e en op de kwaliteit van onze wegen scoren we 25^e, met een toenemende zorg rondom de bereikbaarheid van de Randstad en de fileproblematiek.

We pleiten er dan ook voor om te blijven investeren in de kwaliteit van onze randvoorwaarden. Dit betekent een goede infrastructuur, een duurzame leefomgeving en een belastingstelsel dat innovatie en ondernemerschap blijft ondersteunen en de beschikbaarheid van goedkope energie voor bedrijven. Daarbij vragen zowel duurzame energie als kernenergie om een objectieve en grondige verkenning als alternatief voor kostbare traditionele energiebronnen.

6 Verandering realiseren

Een fundamentele versterking van onze economie op gang brengen is niet eenvoudig. Op meerdere pijlers van onze internationaal concurrerende kenniseconomie moeten veranderingen plaatsvinden. Dit is een lastige uitdaging voor volgende kabinetten. Onze visie biedt daarvoor een economische agenda.

Nederland heeft een sterke basis en Nederlanders hebben in het verleden laten zien dat ze in staat zijn om grote veranderingen gezamenlijk te realiseren. In de jaren tachtig, tijdens de vorige grote crisis toen de overheid ook forse bezuinigingen moest doorvoeren, zijn er ook structurele veranderingen doorgevoerd die tot een fundamentele versterking van de economie hebben geleid. Daar plukken we nog de vruchten van, want onze uitgangspositie is niet slecht.

Het is aan het volgende kabinet en de organisaties van ondernemers, werknemers en kennisinstellingen om een goed plan voor de implementatie op te stellen met concrete doelstellingen, een tijdspad, toewijzing van middelen en het beleggen van verantwoordelijkheid voor de realisatie.

Wij hebben gekeken hoe vergelijkbare veranderingen in andere landen zijn gerealiseerd. Nederland kan verder bouwen op deze voorbeelden. Wij besluiten dit hoofdstuk met een reflectie op wat hiervoor nodig is.

Internationale voorbeelden van succesvolle veranderingen

In Australië, Finland, Singapore en het Verenigd Koninkrijk zijn ook lange termijnveranderingen op gang gebracht die de economie of het functioneren van de overheid fundamenteel moesten versterken.

Australië: draagvlak creëren

Om Australië klaar te stomen voor de uitdagingen van de 21ste eeuw (klimaatverandering, duurzaamheid, innovatie, onderwijs) wilde de regering samen met de bevolking een lange termijn strategie ontwikkelen en hiervoor breed draagvlak creëren. In het kader van 'Australia 2020' werden hiervoor in 2008 verschillende grote bijeenkomsten georganiseerd.⁵⁵

Na verschillende lokale bijeenkomsten vond er in het voorjaar 2008 een grote top plaats over de toekomst van Australië. Duizend deelnemers uit bedrijfsleven, onderwijs, politieke en industriële organisaties, media en enkele bekende Australiërs discussieerden en debatteerden over tien thema's om toekomstige uitdagingen op te lossen. De dag werd voorgezeten door de minister-president en elke deelsessie werd door een minister geleid. Diezelfde avond gaf de minister-president hierover een persconferentie op de nationale televisie. Daarnaast vonden er activiteiten plaats rond Australia 2020 op scholen door het hele land. Onder leiding van de minister van jeugdzorg was er een bijeenkomst met 100 jongeren in het parlement.

⁵⁵ Australian Government (2008). Australia 2020: www.australia2020.gov.au

Een maand hierna werd naar aanleiding van het project 'Australia 2020' een grootschalige hervorming van het belastingstelsel aangekondigd en werden acties ondernomen om regeldruk te verminderen.

Finland: uitvoeren van innovatiestrategie

Finland wilde een langere termijn strategieontwikkeling en coördinatie van het Finse wetenschaps- en technologiebeleid en het nationale innovatiesysteem. Hiervoor werd in 1987 de Science and Technology Policy Council (STPC) opgericht.

De huidige opvolger van de STPC is de Research and Innovation Council, die voorgezeten wordt door de minister-president van Finland. Dit orgaan adviseert de regering en ministeries op het gebied van onderzoek, technologie en innovatie en hun inzet en evaluatie. Het beleid van de Research and Innovation Council wordt uitgevoerd door TEKES, de organisatie die fondsen verdeelt en onderzoek binnen universiteiten, private en publieke instellingen coördineert.

Het innovatiesysteem in Finland wordt gezien als een internationaal voorbeeld dat erin slaagt om via publieke ondersteuning private R&D aan te trekken.

Singapore: gericht werven van internationale bedrijven en talent

Singapore wilde zich profileren als een toptand om in te wonen en werken en een sterke rol vervullen in de internationale handel. Singapore zette sterk in op deze propositie. Het heeft er voor gezorgd dat het gemak om in Singapore zaken te doen breed wordt uitgedragen door onder andere de Economic Development Board (EDB) en een grote marketing campagne. Door marketing en het verbeteren van de levenskwaliteit is Singapore erin geslaagd buitenlandse bedrijven en toptalent aan te trekken.

De Economic Development Board is een erg effectieve en klantgerichte overheidsinstelling met 500 medewerkers die andere overheidsorganen adviseert hoe van Singapore een aantrekkelijke vestigingsplaats te maken. De EDB monitort sectoren en bedrijven en evalueert hun financiële ondersteuning en detecteert kansen. In het bestuur van de EDB zetelen professionals uit publieke en private sector, deze worden geadviseerd door senior executives van multinationals.

Dankzij deze strategie heeft Singapore sinds 1986 al meer dan 400 grote internationale hoofdkantoren aangetrokken, met een snelle toename in export en foreign direct investment als gevolg.⁵⁶

⁵⁶ Economic Development Board Singapore (2007). Singapore: The preferred destination for HQ operations

Verenigd Koninkrijk: uitvoering verbeteren

Het Verenigd Koninkrijk wilde de uitvoering van de publieke dienstverlening verbeteren en efficiënter maken. Hiervoor werd in 2001 de “Prime Minister’s Delivery Unit” (PMDU) opgezet.

De PMDU monitort de voortgang van de Britse regering en ondersteunt bij het behalen van de vooropgestelde doelen voor geprioriteerde thema’s (bijv. gezondheidszorg, onderwijs, criminaliteit en transport). De afdeling rapporteert direct aan de minister-president in meetings en faciliteert de dialoog tussen de minister en departementen door het verzamelen en analyseren van prestaties. De PMDU helpt barrières te identificeren en werkt samen met de departementen om doelen te behalen. Daarnaast traint de PMDU ambtenaren in het beter samenwerken en demonstreert de eenheid het gebruik van data binnen de departementen.

De PMDU zorgde voor een cultuuromslag in de Britse overheid. De focus op verantwoording op basis van objectieve data en transparantie over de resultaten zorgde voor een trendbreuk in beleidsvorming en implementatie. Deze unit was ook het voorbeeld voor het kabinet Balkenende IV bij zijn toezicht op en verantwoording over de uitvoering van het beleidsprogramma.

Op gang brengen van verandering in Nederland

Om succesvolle veranderingen in Nederland op gang te brengen adviseren wij het volgende:

- **Ontwikkel een gedeelde visie.** Een visie op de fundamentele versterking van de economie van Nederland, is van belang om het draagvlak voor veranderingen te vergroten. Wij hebben met ‘Nederland 2020: terug in de top 5 – de economische agenda: Innovatief, Internationaal, Involverend’ een voorzet gedaan. Het volgend kabinet zou met betrokken partijen deze visie zo nodig moeten aanscherpen, maar vooral bekrachtigen en uitdragen.
- **Brede betrokkenheid.** Wij zijn een groot voorstander om na de formatie te streven naar een brede betrokkenheid van alle stakeholders bij het opstellen van de prioriteiten en de te volgen aanpak. De ervaring in Australië leert dat dit met een goede opzet in korte tijd kan leiden tot een groot draagvlak voor verandering, in combinatie met praktische aanvullingen voor beleid.
- **Actieplan.** Dit moet, onder verantwoordelijkheid van het volgende kabinet, leiden tot een gedetailleerd plan van aanpak met duidelijke doelstellingen en verantwoordelijkheden.
- **Transparantie van doelen en acties.** De overheid zou moeten streven naar grote transparantie van het te volgen plan, de beoogde doelen en de opvolging hiervan. Dit draagt sterk bij aan de focus binnen de overheid en de uitvoeringsorganisaties

op de gewenste veranderingen. Ook helpt dit de vertrouwensbreuk tussen bevolking en overheid te overbruggen.

- **Toezicht op uitvoering.** Op basis van de vele voorbeelden in het buitenland geloven wij dat een orgaan bestaande uit stakeholders uit bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid in combinatie met onafhankelijke experts, een belangrijke rol kan vervullen bij het voortstuwende van verandering. Een nieuwe raad of orgaan vergelijkbaar met de Finse Research and Innovation Council zou hier een uitstekend startpunt voor zijn. Dit orgaan zou ook, naar het voorbeeld van de Delivery Unit in Engeland, de realisatie moeten monitoren.

De economische agenda voorziet in een ambitieus plan om de concurrentiekracht van ons land duurzaam te versterken. Naast een ambitieus plan heeft ons land ook een ambitieuze aanpak nodig. Wij geloven dat de verkiezingen, en de daaropvolgende formatie van een nieuw kabinet een uitstekende gelegenheid is de elders gehanteerde principes voor verandering ook in Nederland toe te passen. Wij zijn ervan overtuigd dat een aanpak zoals hier beschreven hiervoor de basis geeft.

Deelnemers aan bijeenkomsten

De volgende mensen willen we bedanken voor hun actieve bijdrage tijdens bijeenkomsten van de werkgroep Concurrentiekracht van het Innovatieplatform:

Wietze van der Aa	AMSI
Albert Aalbers	Maritiem Innovatie Programma
Cees Admiraal	High Tech Campus Eindhoven
Lilian Alibrux	VODW Marketing
Jouri van Alteren	Club van 30
Walter Amerika	Creative Industrie Sofa
Joke van Antwerpen	AIM
Bart van Ark	The Conference Board (VS)
Claire Arens	Doetank
Ouke Arts	Denktank Prospect
Atila Aytekin	Triodor
Evert Baarspul	Kennisalliantie ZH
Nico Baken	KPN
Miquel Ballester	Technische Universiteit Delft
Maarten Bas-Backer	Futurist & digitale media ondernemer
Nils Beers	Solar Boats
Martijn van den Berge	Planbureau voor de Leefomgeving
Job van den Berg	DHV BV
Renée Bergkamp	Ministerie van Economische Zaken
Pieter Bergmeijer	Energy Valley
Peter van den Besselaar	Rathenau Instituut
Annemarie Beumers	Kennispoort Zwolle
Ashok Bhalotra	Kuiper Compagnons
Jan van den Biesen	Philips
Damien van der Bijl	Kennisalliantie ZH
Paul Bleumink	Buck Consultants International
Ellen Boelema	Centraal Planbureau
Kim Boersma	Student Select Uitzendbureau/Jong Management
Bert van Boggelen	CNV
Roel Bol	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Cees de Bont	TU Delft
Dymph van den Boom	UvA/Hogeschool van Amsterdam
Stijn van den Borne	Aureus
Martijn van Bosch	AgentschapNL
Ad Bourgonje	B&A-Consulting
Han van den Bremer	HighTech Automotive Campus
Joost Broersen	New Media, Cinekid Festival
Jaap Broersen	Ministerie van Economische Zaken
Lourens Broersma	GGDC
Wim Brouwer	Innovatie Zeeland
Wiet de Bruijn	Merkstenen
René Buck	Buck Consultants International
Chris Buijink	Ministerie van Economische Zaken
Nettie Buitelaar	Leiden Bio Science Park

Frank den Butter	Vrije Universiteit
Joop Buunk	Provincie Zuid-Holland
Ignaas Caryn	KLM
Max Christern	Ode Magazine
Frits Clappers	Gemeente Nijmegen
Jean-Paul Close	Stad van Morgen
Daan Crommelin	TI Pharma
Rob Dekker	Ministerie van Defensie
Roel Dekker	Nextnovelty
Ivo Demmers	NWP
Pepijn van Dijk	Publieke Zaak
Pieter Dillingh	Innovatieplatform Twente
Arjan Dingste	UN Studio
Jacques van Dinteren	Universiteit Groningen
Bas Doets	B&A-Consulting
Theodoor van Donge	Cordys Nederland BV
Stef van Dongen	Enviu
Hans van den Dool	AgentschapNL
Sjef van Dooremalen	MIC
Huib Dormans	Kamer van Koophandel Zuidwest Nederland
Pauline van Dulken-Jansen	BizWorld
Koos Duppen	Rijksuniversiteit Groningen
Ton Egelund	Océ
Daan van Eijk	TU Delft
Nelo Emerencia	Regiegroep Chemie
Jos Engelen	NWO
Gert-Jan Euverink	Wetsus
Astrid Feiter	Bureau Mevrouw de Voorzitter
Auke Ferweda	Waanzinig!
Niels Flach	Freelance Innovatie consultant
Robin Fransman	Holland Financial Center
Sander Geel	YP, Specialist Transportbeleid
Marina van Geenhuizen	TU Delft
Nic Gerretsen	Kivi Niria
Bernard de Geus	TTI Green Genetics
Arjen Gielen	Ministerie van Algemene Zaken
Lars Giersveld	Mediavedi
Rob van Gijzel	Gemeente Eindhoven
Thom Gluck	Ministerie van Buitenlandse Zaken
Tjerk Gorter	Quanbridge
Hans de Groene	Ministerie van Economische Zaken
Marcel de Groot	AgentschapNL
Thomas Grosfeld	VNO-NCW
Marcel de Haan	BOM/HTCE
Arenda Haasnoot	PKN
Jeroen Hage	Nationale DenkTank
Marck Hagen	Jong Management
Michiel van Hauten	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Joop Hazenberg	Denktank Prospect
Freeke Heijman-te Paske	Ministerie van Economische Zaken

Wenzel Heldens	Brain Stretch
Greald Henstra	Ontwerp- en innovatiebureau Greald Henstra Vernuft
Pim den Hertog	AMSI
Anne Hidma	McKinsey & Company
Jantsje op de Hoek	Kennispark Twente
Sibbe Hoekstra	Mzi
Roger van Hoesel	Food Valley
Tini Hooijmans	TNO
Wilbert Hoondert	Gemeente Delft
Menno Horning	AgentschapNL
Arne Hubregtse	Marin
Owen Huisman	Energy Valley
Erik Huizer	TNO
Paul Iske	ABN AMRO
Jan Kees de Jager	Ministerie van Financiën
Josine Jansen	Enviu
Michiel Janson	AgentschapNL
Frans Jaspers	UMCG
Elzeline de Jong	Gemeente Amsterdam
Henk de Jong	Gemeentesecretaris Amsterdam
Agnes Jongerius	FNV Vakcentrale
Karin Jongkind	Ministerie van Economische Zaken
Jan Jonker	Health Valley
Victor Joosen	Ministerie van Economische Zaken
Jacques Joosten	Regiegroep Chemie
Conrad Keijzer	AkzoNobel
Marco Keim	AEGON
Margo Keizer	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Richard Kerste	Kamer van Koophandel Brabant
Wouter Kersten	Enviu
Albert Kivits	Gemeente Eindhoven
Jan Klaver	VNO-NCW
Marcel Kleijn	AWT
Luuk Klomp	Ministerie van Economische Zaken
Igor Kluin	Qurrent
Johan Kluitmans	NXP
Rob de Koning	BTC Twente
Henk-Jan Kooij	Radboud Universiteit Nijmegen
Henk Koopmans	Sensor Universe
Ruud Koornstra	Tendris
Marnix Krikke	MIP2/Scheepsbouw Nederland
Ties Kroezen	NICE International
Dien de Boer Kruyt	Reed Elsevier
Klaas Kuin	Océ
Joanna Kuipers	Platform Bèta Techniek
Helen Kuyper	Creative Facilitator
Hans Kuypers	AgentschapNL
Carien van der Laan	Woman Capital

Teun van der Laan	Club van 30 BV
Martijn Lampert	Motivaction
Lex de Lange	Zernikegroep
Akkie Lansberg	Holland Financial Center
Yolanda Ledoux	Provincie Utrecht
Edgar van Leest	Brainport Development
Jan Karel Lenstra	Watergraafsmeer
Gé Linssen	Ministerie van Economische Zaken
Patrick Lodiers	BNN
Derk Loorbach	DRIFT, EUR
Erik Lubbers	Gemeente Eindhoven
Tom van der Maas	ECP EPN
Carla Mahieu	Philips
Henk de Man	Cordys Holding BV
Geleyn Meijer	IIP Create
Marcella Menezes	Student HRO Marketing
Robert Metzke	Philips
Cornelis Mijnders	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Pauline van der Meer Mohr	Erasmus Universiteit
Jan Willem Molenaar	Aidenvironment
Gerard Monnikhof	Oost NV
Adrie Moons	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Sannette Naeyé	Cinekid
Bart Nieuwenhuis	Exser
Job Nijs	Yes! Delft
Anja van Os	AIM
Mia Paukovic	Energieonderzoek Centrum Nederland
Alex Peltekian	Stichting Penta
Ingrid van Hanswijk Pennink	EDBR
Wouter Pijzel	NOVU/ProtoSpace
Maarten van der Plas	Gemeente Leiden
Freek van der Pluijm	Adviseur strategische duurzame ontwikkeling
Ruurd Priester	LBI Lost Boys
Otto Raspe	Planbureau voor de Leefomgeving
Bert Ravelli	Provincie Gelderland
Simon van Ravesteijn	AgentschapNL
Eva Reuling	Ministerie van Economische Zaken
Eelco Rietveld	Formula Zero
Theo Roelandt	Ministerie van Economische Zaken
André Roos	Ministerie van Economische Zaken
Paul Roosen	Miele Nederland B.V.
Fred Roosmalen	PointOne
Yvonne van Rooy	Universiteit van Utrecht
Bram van Rossum	Solvay
Karen de Ruijter	Ministerie van Economische Zaken
Paul Saager	Ministerie van Verkeer en Waterstaat
William Sanchez	Kennispark Twente
Vicky Sassen	Provincie Utrecht
Wilbert Schaap	AgentschapNL

Hans Scheepmaker	Stadshavens
Thomas Schippers	Mediavedi
Joop Schippers	Universiteit Utrecht
Frank van de Duyn Schouten	Netspar
Rolf Schreuder	Doetank
Kalle van Seeters	Provincie Noord-Holland
Jeroen Segers	Exser
Rien Segers	Rijksuniversiteit Groningen
Willem Sijthoff	Mediaondernemer
Thijs Simons	Plantum
Winand Singh	Creatief producent/Jong EDBR
Keetie Sluyterman	Universiteit van Utrecht
Stef Smits	Ministerie van Economische Zaken
Ton Soetekouw	XiBiX BV
Jeroen van de Sommen	NWP
Hans de Sonnaville	Zuidas Amsterdam Bright College
Jona Specker	WRR
Hans Sprangers	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Piet van Staalduinen	Syntens
Erik Stam	Utrecht School of Economics
Jan Staman	Rathenau Instituut
Martijn van der Steen	Nederlandse School voor Openbaar Bestuur
Joeri van den Steenhoven	Nederland Kennisland
Piet Harm Sterk	STETZ
Pieter Stolk	Nationale DenkTank
Ischa van Straaten	UWV
Purba Hardjosusono Sutriana	Creative Technology Solutions
Romke Swinkels	Bavaria
Nina Tellegen	Stichting DOEN
Jan Willem Tellegen	Exser
Jules Theeuwes	SEO
Alie Tigchelhoff	Utrecht Science Park
Simon Tijisma	Provincie Frysland
Rens van Tilburg	KIA
Rik Timens	Ministerie van Economische Zaken
Cees Timmer	Provincie Overijssel
Janneke Timmerman	AgentschapNL
Willem Trommels	Science Port Holland NV
Joost van der Veen	Sales Flusso
Geert van der Veen	Technopolis Group
Onno van der Veen	Scope Design Strategy
Emile van Velsen	CNV
Roel van de Ven	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Tom Vereijken	NWP
Rick Verhoeven	Colourful People
Laura Vis	AgentschapNL
Roland van der Vorst	THEY
Jan Willem Vos	Maatschap voor Communicatie

Helmer Vossens	Ministerie van Financiën
Maïke van der Waal	PhD student UMC Utrecht
Bas ter Weel	Centraal Planbureau
Patrick Welman	Kennispark Twente
Jan Wesseling	Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap
Bernard Wientjes	VNO-NCW
Ger Willems	FrieslandCampina
Rein Willems	Regiegroep Chemie
Ben Woldring	BenCom
Anton Wolthuis	HTAS
Gos Hein van de Wouw	Cisco
Adri van de Wurff	Cordares
Frank Zijdam	Technopolis Group
Jasper Zuure	WRR

Gebruikte afkortingen

AEX	Amsterdam Exchange Index
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWT	Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid
BBP	Bruto Binnenlands Product (2009: 572,5 miljard)
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CPB	Centraal Planbureau
GCI	Global Competitiveness Index
EC	Europese Commissie
EDB	Economic Development Board
EU	Europese Unie
EU-27	België, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenie, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk, Zweden
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FLOW	Far and Large Offshore Wind
Fte	Full-time equivalent
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
IP	Innovatieplatform
KIA	Kennisinvesteringsagenda
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
NOWT	Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie
OC&W	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
PMDU	Prime Minister's Delivery Unit
R&D	Research & Development
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
STPC	Science and Technology Policy Council
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en
VWO	Vorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs
VWS	Ministerie van Verkeer en Waterstaat
WBSO	Wet Bevordering Speur en Ontwikkelingswerk
WO	Wetenschappelijk Onderwijs
WTO	World Trade Organisation
ZZP'er	Zelfstandige Zonder Personeel

Literatuurlijst

In het volgende overzicht vindt u de gebruikte literatuur. Ook de gebruikte literatuur voor de onderliggende analyses (zie ook het rapport: Analyses en onderbouwing van Nederland 2020: terug in de top 5) zijn in dit overzicht opgenomen.

- Academic Transfer (2009). Hoe stimuleer je excellentie in hoger onderwijs?
- Actieprogramma Onderwijs en Ondernemen (2010):
<http://www.onderwijsonderneemt.nl/>
- Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (2005). Adviesrapport 66: Diensten Beter Bedienen. Den Haag: AWT
- AgentschapNL (2009). Innovatieprogramma's, de motor achter het innovatienetwerk. Den Haag: AgentschapNL
- AgentschapNL (2010). WBSO: Fiscale Stimulering van R&D:
<http://www.senternovem.nl/wbso/index.asp>
- AgentschapNL (2010). Duurzaam Inkopen:
<http://www.senternovem.nl/duurzaaminkopen/>
- AgentschapNL: EVD Internationaal (2010). UN Com Trade Interviews:
<http://www.evd.nl/mediatheek/index.asp>
- AgentschapNL: EVD Internationaal (2010). zg@there programma:
http://www.evd.nl/home/financiering_projecten/financiering/programma_tgt.sp?landtgt
- AMSI (2010). Diensteninnovatiebeleid: benaderingswijzen, beleidsopties en stand van zaken in Finland, Duitsland, VK en Korea
- Australian Government (2010). Australia 2020: www.australia2020.gov.au
- Bakker, P. (2008). Naar een toekomst die werkt. Den Haag: Commissie Arbeidsparticipatie
- BDO Magazine (2010): <http://www.bdo.nl/Pages/Home.aspx>
- Berenschot (2008). Foto Sleutelgebieden 2008. Utrecht: Berenschot
- Bloomberg Data Service (2010):
<http://www.bloomberg.com/?b=o&Intro=intro3>
- Borghouts-van de Pas, I. et al. (2009). Trendrapport Vraag naar arbeid 2008. Tilburg: OSA
- Broersma, L. (2010). Aspecten van diensteninnovatie in Nederland nader belicht. Groningen: GGDC
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2009. Den Haag: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Internationaliseringsmonitor 2009. Den Haag: CBS
- Centraal Bureau voor de Statistiek Statline (2010). Industrie-energie
- Centraal Bureau voor de Statistiek Statline (2010). Arbeid en Sociale Zekerheid
- Centraal Bureau voor de Statistiek Statline (2010). Internationale Handel
- Centraal Bureau voor de Statistiek Statline (2010). Financiële en Zakelijke Diensten
- Centraal Bureau voor de Statistiek Statline (2010). Overheid en Politiek
- Centraal Planbureau (2007). Excellence for productivity? Den Haag: CPB
- Centraal Planbureau (2008). Het belang van de export voor de Nederlandse economie. Den Haag: CPB
- Centraal Planbureau (2010). Economische Verkenning 2011-2015. Den Haag: CPB
- CER (2009). Reforming Europe's Railway Experience from 10 countries. Brussel: CER

- Coe D.T, en Helpman, E. (1995). International R&D spillovers, *European Economic Review*, 39, 859–887
- De Nationale Denktank (2006). Recept voor Morgen; Een frisse blik op betere zorg voor chronische zieken. Amsterdam: De Nationale Denktank
- De Nederlandsche Bank (2010): <http://www.dnb.nl/home/>
- Denktank Leren en Werken. (2010): <http://www.leren-werken.nl/adviesdenktank>
- Dialogic (2010). Publieke uitgaven aan kennis & innovatie in Nederland. Utrecht: Dialogic
- Dijkgraaf, R. (2009). Advies aan de staatssecretaris met betrekking tot de subsidie-regeling excellentieprogramma basisonderwijs Den Haag: Adviescommissie Excellentie
- Donselaar, P., Erken, H.P.G., Klomp, L., Roelandt, T.J.A. Innovatie als bron voor productiviteitsgroei, *Economisch Statistische Berichten*, Vol. 89, nr. 4429, blz. 142-143, 2004.
- Duivesteyn, A. (2004). Eindrapport Commissie Infrastructuurprojecten. Den Haag: Tijdelijke Advies Commissie Infrastructurale Projecten
- Economic Development Board Singapore (2007): <http://www.edb.gov.sg>
- EIM (2008). Export Thermometer 2008.
- Elverding, P. (2008). Sneller en Beter. Den Haag: Advies Commissie Versnelling Infrastructurale Projecten
- EU KLEMS Productivity level database: International Comparisons of Output, Inputs and Productivity at the Industry level (2009): <http://www.euklems.net/>
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2009). European Company Survey (ECS). Luxemburg: Eurofound
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2006). Mobility in Europe; Analysis of the 2005 Eurobarometer survey on geographical and labour market mobility. Luxemburg: Eurofound
- European Science Foundation (2010): <http://www.esf.org/>
- Europese Commissie (2008). European Investment Survey 2008
- Europese Commissie (2008). Challenges for EU support to innovation in services Fostering new markets and jobs through innovation. Brussel: Europese Commissie
- Europese Commissie (2009). Advisory Committee on Public Contracts. Economic and Statistical Working Group. Brussel: Europese Commissie
- Europese Commissie (2009). Softening the impact of the financial crisis on the labour market
- Europese Commissie (2009). Eurobarometer Survey: http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm
- Europese Commissie (2010). Enterprise and Industry: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/facts-figure-analysis/trendchart/index_en.htm
- Europese Commissie (2010). Europa 2020 : een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei. Brussel: Europese commissie
- Europese Commissie (2010). Europe 2020 timeline. Brussel : Europese Commissie
- Europese Commissie (2010). Eurostat Statistics: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- ExSer (2010). Reinventing Service Innovation waardenetwerken voor sleutelgebieden
- Global Insight (2010). Economic & Financial data
- Goudswaard, K.P. (2009). Inspelen op vergrijzing. AE Consultancy, p. 1–8
- Groningen Growth and Development Center (2010): <http://www.ggdc.net>

- Grunell, M. (2010). EIRO Annual Review 2008. Amsterdam: European Industrial relations observatory
- Hamer, M. e.a. (2009). Motie Hamer. Kamerstukken 32123-10 27406-153
- Hauw, P.A., Pasaribu, M.N., Zeijden, van der P.T. (2009). Slimmer werken: gebruik, mogelijkheden en opbrengsten in de praktijk. Eindrapportage Zoetermeer: EIM
- Infogroup OneSource (2010): <http://www.onesource.com/>
- IMD World Competitiveness Yearbook (2009). Lausanne: IMD International
- Innovatieplatform (2010). Duurzame Energie: economisch groeigebied voor Nederland met economische potentie. Den Haag: Innovatieplatform
- Innovatieplatform (2009). 50 Buitenlandse Bedrijven werven voor Nederland. Den Haag: Innovatieplatform
- Innovatieplatform (2009). Deuren Open! Advies Internationale Scholen. Den Haag: Innovatieplatform
- Innovatieplatform (2009). Slimmer Werken Werkt! Den Haag Innovatieplatform
- Innovatieplatform (2008). Nederland in de wereld. Den Haag. Innovatieplatform
- International Monetary Fund: World Economic Outlook (2010). Washington
- IMD World Competitiveness Yearbook (2009). Lausanne: IMD International
- IMD Word Competitiveness Online (2010).
<https://www.worldcompetitiveness.com/OnLine/App/Index.htm>
- Jong, de J.P.J., Jansen, B.H.G. (2007). Innovatie in het MKB: ontwikkelingen 1999-2007. Zoetermeer: EIM
- Kennisinvesteringsagenda (2010). Bouw op talent! In vijf stappen naar de top 5. Den Haag: Innovatieplatform
- Kohnstamm Instituut voor onderzoek van opvoeding en onderwijs (2010).
<http://www.sco-kohnstaminstituut.uva.nl/>
- Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (2009). Rekenonderwijs op de Basisschool; analyse en sleutels tot verbetering. Amsterdam: KNAW
- KPMG (2010). Competitive Alternatives 2010.
<http://www.competitivealternatives.com/results/locationmenu.aspx>
- Lampert, M. (2009). De grenzeloze generatie en de eeuwige jeugd van hun opvoeders. Amsterdam: Motivaction
- McKinsey Global Institute (2010). Debt and Deleveraging. The global Credit Bubble and its economic consequences
- McKinsey & de Publieke Zaak (2005/2009). 21minuten.nl vragenlijst:
<http://denationaledialoog.nl/empty/land.aspx>
- Ministerie van Binnenlandse Zaken (2010). ZBO Register:
http://almanak.zboregister.overheid.nl/sites/min_bzk2/index.php?
- Ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2010):
<http://www.minbuza.nl/>
- Ministerie van Economische Zaken (2007). Versnellen productiviteitsgroei in Nederland Erop of Eronder. Den Haag: EZ
- Ministerie van Economische Zaken (2007). Internationalisering van diensten: positie en perspectieven van Nederland. Den Haag: EZ
- Ministerie van Economische Zaken (2009). Meerjaren Innovatie en Kennis Kompas:
http://www.ez.nl/Onderwerpen/Meer_innovatie/Nederland_OndermendInnovatieland/Meerjaren_Innovatie_en_Kennis_Kompas_MIKK
- Ministerie van Economische Zaken: Intranet Webjournaal (2010)
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009). Actieplan Leerkracht van Nederland. Den Haag: OC&W

- Ministerie van Onderwijs Cultuur & Wetenschap (2009). Nota: Werken in het onderwijs 2009. Den Haag: OC&W
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (2010). Wetenschaps- en Technologie-indicatoren 2010. Den Haag: NOWT
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (2008). ITS Beleving van regeldruk in het onderwijs. Den Haag: OC&W
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat (2006). Een kwestie van vertrouwen "Over transparantie en verantwoord en in de zorg en het terugdringen van administratieve lasten. Den Haag: commissie administratieve lasten in de zorg
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (2010). Woononderzoek Nederland 2009. Den Haag: VROM
- MKB Nederland (2010). <http://www.mkb.nl>
- Netherlands Foreign Investment Agency. (2010). Results 2009: Foreign investors good for employment in the Netherlands. Amsterdam: NFIA
- OECD. (2007). Cutting Red Tape: Administrative Simplification in the Netherlands
- OECD (2008). Economic Survey of the Netherlands: www.oecd.org/eco/surveys/netherlands
- OECD. (2009). Education at a Glance 2009: OECD Indicators. Parijs: OECD
- OECD. (2009). Governance at a Glance 2009: OECD Indicators. Parijs: OECD
- OECD. (2010). Economic Policy Reforms: Going For Growth. Parijs: OECD
- OECD Factbook: economic, environmental and social statistics. (2009). Parijs: OECD
- OECD Employment Outlook. (2008). Parijs: OECD
- OECD Statistics (2010): <http://www.oecd.org>
- Overheid.nl (2010): www.overheid.nl
- Pianoo: Expertise Centrum Aanbesteden.(2010). <http://www.pianoo.nl/Aanbestedingspraktijk>
- Platform Bèta Techniek (2010): <http://www.platformbetatechniek.nl/>
- Poelman, B., Van Duin, C. (2010). Bevolkingsprognose 2009-2060. Den Haag/Heerlen: CBS
- Pro Inno Europe. (2010). Inno-Policy Trend Chart <http://www.proinno-europe.eu/page/overview-1>
- Research Center for Education and the labour market (2010) <http://www.roa.unimaas.nl>
- Rijksoverheid. (2010). Nederland Ondernemend Innovatieland: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederland-ondernemend-innovatieland#ref-ez>
- Scheepbouwer, A. (2009). Voortgang Sleutelgebieden en tussentijdse evaluatie Sleutelgebieden-aanpak. Den Haag: Innovatieplatform
- Sociaal Cultureel Planbureau (2007). Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1996-2006) EBB Enquete beroepsbevolking
- Sociaal Economische Raad (2006). Welvaartsgroei door en voor iedereen: Themadocument Sociale innovatie. Den Haag: SER
- Taskforce Deeltijdplus (2010). De discussie voorbij
- The Conference Board (2009). Performance 2009: Productivity, Employment, and Growth in the World 's Economies.
- Times Higher Education (2009). World University Rankings: <http://www.timeshighereducation.co.uk/hybrid.asp?typeCode=431&pubCod=1&navcode=148>
- UBS (2003). Price and Earnings 2003

- Veerman, C.P. (2008). Samen werken met water. Een land dat leeft, bouwt aan zijn toekomst. Den Haag: Delta Commissie
- World Bank (2010). Ease of Doing Business Ranking:
<http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=137>
- World Economic Forum (2009). Global Competitiveness Report 2009–2010. Genève: World Economic Forum
- World Energy Council (2010):
<http://www.worldenergy.org/publications/>
- World Energy Outlook (2009). Parijs: International Energy Agency
- World Trade Organisation (2009). International Trade Statistics. Genève: WTO
- Zhou, H., e.a. (2010). Flexible labor and Innovation Performance: Evidence from Longitudinal Firm Level data. Rotterdam: ERIM

Colofon

‘Nederland 2020: terug in de top 5’ is een uitgave van het Innovatieplatform

Werkgroep Concurrentiekracht

Wiebe Draijer
Marjan Oudeman
Alexander Rinnooy Kan
Feike Sijbesma
Claudia Zuiderwijk

Projectteam

Merlijn van Rijswijk (projectleider)
Jantine Grijzen
Joseph Hubback
Leonique Korlaar
Kiki Lauwers
Willem Strijbosch
Jan Peter van den Toren

Eindredactie en vormgeving

Patricia Heerekop
Maria Henneman

Fotografie

Hollandse Hoogte
Nationale Beeldbank
Reporters, Henry Becker
René de Gilde fotografie
met dank aan SENZ Umbrellas BV en Dienst Zuidas Amsterdam

Ontwerp en druk

Corps Ontwerpers, Den Haag
RS Drukkerij bv, Den Haag

Copyright Innovatieplatform
Innovatieplatform, april 2010

Bijbehorende uitgaven

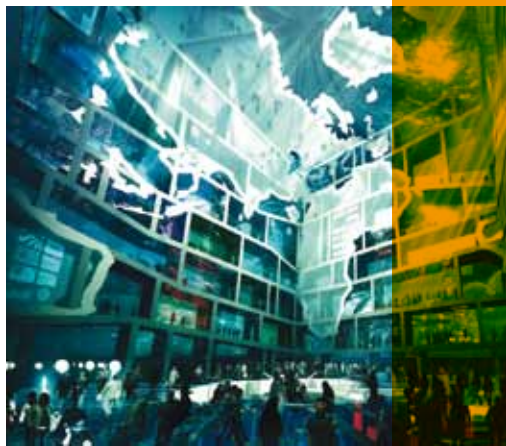
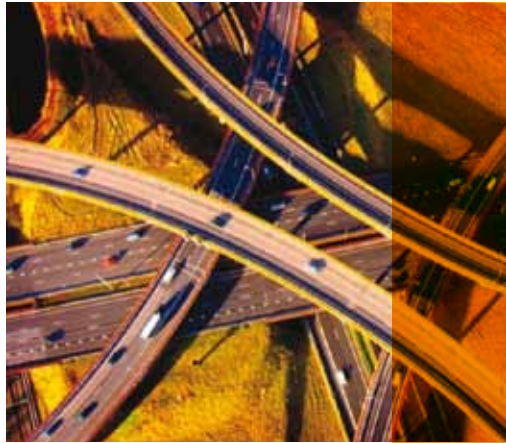
Video Denk Groot: toekomstvisie Nederland 2020
Analyses en onderbouwing van Nederland 2020: terug in de top 5
Onderzoek Innovatie in diensten

Meer informatie

Deze publicatie en bijbehorende uitgaven zijn te downloaden op:
www.innovatieplatform.nl
www.nederlanddenkgroot.nl

Het Innovatieplatform is opgericht om plannen voor het kabinet te bedenken die de concurrentiekracht van Nederland versterken, zodat ons land weer een koploper wordt in de internationale kenniseconomie. Dat betekent dat Nederland een land moet worden waar volop ruimte is voor excellentie, ambitie en ondernemerschap van mensen en organisaties.

De leden van het Innovatieplatform komen uit het bedrijfsleven, het onderwijs, de zorg, de wetenschap en de politiek.

innovatieplatform

Postbus 19534
2500 CM Den Haag

www.innovatieplatform.nl
www.nederlanddenkgroot.nl